

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	3
ĮVADAS	4
1. SPECIALUSIS UGDYMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE.....	6
1.1. Specialiojo ugdymo ir specialiųjų poreikių samprata.....	6
1.2. Specialiojo ugdymo raida	9
1.3. Specialiojo ugdymo organizavimas mokykloje.....	11
1.3.1. Specialiojo ugdymo formos	12
1.3.2. Specialiosios pedagoginės pagalbos būdai	13
1.4. Specialiosios pagalbos teikimo procesas bendrojo lavinimo mokykloje.....	15
1.4.1. Specialiąją pedagoginę pagalbą teikiantys specialistai.....	17
1.4.2. Ugdymo(si) proceso dalyvių bendradarbiavimas	18
1.5. Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo kaimo bendrojo lavinimo mokyklose ypatumai.....	20
1.6. Tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai	23
2. TYRIMO METODIKA	24
2.1. Respondentai ir jų atranka	24
2.2. Tyrimo metodas	24
2.3. Duomenų tvarkymas	25
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	26
3.1. Duomenys apie respondentų kvalifikaciją.....	26
3.2. Specialistų teikiamos paslaugos.....	30
3.3. Mokytojų pasirengimas dirbti su specialiųjų poreikių vaikais	36
3.4. Specialistų, vaiko ir tėvų įtraukimas į specialųjį ugdymą	43
Priedai	50

SANTRAUKA

Pagrindinis švietimo sistemos tikslas – kiekvienam žmogui prieinamas, kokybiškas ir šiuolaikinis mokymas, patenkinantis asmens ir dabartinės visuomenės poreikius.

Šiame darbe nagrinėjamos specialiojo ugdymo paslaugos kaimo pradinėse mokyklose. Pagrindinis tyrimo tikslas buvo iširti specialiojo ugdymo paslaugų teikimo specifiškumą kaimo bendrojo lavinimo mokyklose. Darbe apžvelgiama specialiojo ugdymo ir specialiųjų poreikių samprata, specialiojo ugdymo raida, specialiojo ugdymo organizavimas, specialiosios pagalbos teikimo procesas bendrojo lavinimo mokyklose bei specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo ypatumai kaimo pradinėse mokyklose.

Anketavimo būdu buvo apklausta 100 Marijampolės apskrities kaimo pradinių klasių mokytojų. Pedagogai išreiškė savo nuomonę apie darbo su specialiųjų poreikių vaikais patirtį, savo pasirengimą dirbti su specialiųjų poreikių vaikais, specialistų teikiamas paslaugas, specialistų, vaiko ir tėvų įtraukimą į specialųjį ugdymą.

Tyrimo duomenys rodo, jog specialiųjų poreikių vaikų integracija į kaimo bendrojo lavinimo mokyklas, nors ir turėdama teisinį pagrindą, vyksta nepakankamai gerai. Mokyklos nėra tinkamai pasiruošusios: pedagogai neturi tinkamos kvalifikacijos ir patirties dirbti su specialiųjų ugdymosi poreikių vaikais, ugdymo įstaigose nėra pakankamai specialistų, nepritaikyta mokyklos fizinė ir socialinė aplinka, skurdi mokyklų materialinė bazė, nepakankamas specialistų, tėvų, vaikų įsitraukimas į ugdymo procesą.

SUMMARY

Principal goal of educational system is to ensure popularly accessible, efficient and modern education satisfying both individual and communal needs of contemporary society.

This thesis considers offices of special educational services in rural elementary schools. Main purpose of this research has been to investigate particularities in provision of special educational services in rural comprehensive schools. The thesis deals with conception of special education and special needs, special education process, organisation of special education process and provision of special educational services in comprehensive schools and peculiarities in provision of special pedagogical assistance at rural elementary schools.

A survey by questionnaire has been carried out among 100 teachers of rural elementary classes in the Mariampolè County, enabling educators to express their views on work experience gained with pupils having special educational needs, on services provided by specialists, on involvement of children, parents and specialists in a special educational process.

The research data have shown that the integration of children with special needs into rural comprehensive schools is not sufficiently good despite having a legal background. Schools are not properly prepared: educators are lacking relevant qualifications and experience to work with children of special needs, educational institutions are lacking specialists, physical and social environment of schools are not adapted, schools have poor material facilities, and the involvement of specialists, parents and children in the educational process is not satisfactory.

IVADAS

Atgavus nepriklausomybę, Lietuvoje atsirado naujų socialinių reiškinių, vienas iš jų – neįgaliųjų integracija į visuomenę. Pradėtos vykdyti švietimo reformos tikslas – kiekvienam žmogui garantuoti galimybę įgyti žinias, reikalingas kompetencijas, būtinas, gyvenant šiuolaikinėje socialinėje aplinkoje. Todėl šiuolaikinis specialusis ugdymas suprantamas kaip įprastinis ugdymas, o ne kaip atskira ugdymo forma, nes nuo segreguoto ugdymo pereita prie integruoto ugdymo, tai yra įvairių (fizinį, intelekto, elgesio, mokymosi) sutrikimų turintys vaikai mokosi drauge su minėtų sutrikimų neturinčiais bendraamžiais. Švietimo, specialiojo ugdymo įstatymai numato, kad ugdymas turėtų būti pritaikytas individualiems specialiųjų poreikių turinčio vaiko gebėjimams ir poreikiams. Dėmesys sutelkiamas į mokinio gebėjimus, o ne vien į negalias.

Mokydamiesi bendrojo ugdymo klasėje, specialiųjų poreikių turintys vaikai greičiau ir sėkmingiau integruojasi į visuomenę, nes turi geresnes sąlygas lavinti socialinius ir asmeninius įgūdžius. Vaikai, matydami šalia savęs kitokius žmones, mokosi tolerancijos, supratimo, pagarbos.

Specialiųjų poreikių vaikų ugdymą, bendradarbiavimą, gebėjimą spręsti problemas, socialinių įgūdžių ugdymą pedagoginiuose darbuose aprašė įvairūs autoriai (Ambrukaitis, Galkienė, Ališauskas, Gevorgianienė, Kaffemanienė, Dudzinskienė, Kišonienė). Atlikti ir įvairūs tyrimai: „Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas: mokinių požiūris“ (Ališauskas, Miltenienė, 2001), „Specialiųjų poreikių vaikas bendrojo lavinimo mokykloje: ugdymo kokybės kriterijų identifikavimas“ (Ambrukaitis, Ruškus, Bagdonienė, Udrienė, 2003), „Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai“ (Miltenienė, 2004), „Mokyklos vadovų nuostatos į specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių integruotą ugdymą“ (Miltenienė, 2006), „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis ir poreikis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose“ (Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Melienė, Miltenienė, Šapelytė, 2008).

Analizuojant tyrimų duomenis pastebėta: moksleiviai nepakankamai įtraukiami į specialiųjų ugdymosi poreikių pažinimo ir tenkinimo procesą, nepakankamas tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas vaiko ugdymo procese, daugelio savivaldybių ugdymo įstaigose tenkinami tik iš dalies specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų specialieji ugdymosi poreikiai, o mokyklų vadovai, organizuodami šį procesą, vadovaujasi segregacinėmis nuostatomis.

Siekiant kokybiškai ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus bendrojo lavinimo mokykloje svarbu, kad kiekvienas mokytojas turėtų specialiosios pedagogikos žinių, išmanytų įvairius raidos ypatumus; visa tai būtina, individualizuojant vaikų ugdymą. Įstatymai numato, kad specialiųjų poreikių vaikas turi gauti specialiąsias ugdymo paslaugas. Kiekvienoje mokykloje turėtų būti teikiama bent minimali specialiojo pedagogo pagalba.

Situacija šalyje, tenkinant specialiuosius ugdymo poreikius, yra labai įvairi. Tai priklauso nuo daugelio aplinkybių: įstatymų įgyvendinimo sunkumai, specialistų, priemonių trūkumas, nepakankamas, skeptiškas visuomenės požiūris. Vienoms mokykloms aktualu garantuoti bent minimalią specialiojo pedagogo, logopedo pagalbą, kitos mokyklos stengiasi gerinti teikiamų paslaugų kokybę. Miltenienės (2006) teigimu, kaime gyvenantys ir dirbantys mokyklų vadovai palaiko segregacijos nuostatas, neteikia reikiamos reikšmės bendradarbiavimui su tėvais.

Svarbu panagrinėti, ar specialiąsias ugdymo paslaugas gauna kaimo mokyklose besimokantys vaikai ir ar tos paslaugos yra kokybiškos? Nagrinėjant „Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas 2003 -2007“ (2007) pastebima, kad valstybinėms ir savivaldybių bendrojo lavinimo mokykloms pagalbą teikiantys pedagoginiai darbuotojai 2005 – 2006 m.m. pasiskirstė taip: logopedų skaičius iš viso 450, iš jų kaime – 46, specialiųjų pedagogų – 360, kaime – 56, psichologų – 256, kaime – 13. Iš viso specialistų šalyje – 1863, iš jų kaime tik 259.

Šiame darbe daugiausia dėmesio bus skiriama specialiojo ugdymo paslaugoms kaimo bendrojo lavinimo mokyklose atskleisti. Nustačius, kokios paslaugos teikiamos, bus galima atskleisti, kaip įgyvendinami švietimo įstatymai. Ir tik žinant specialiojo ugdymo paslaugų teikimo specifiką, būtų galima pasiūlyti būdus, kurie padėtų šiam procesui vykti sklandžiau, produktyviau.

Taigi, **pagrindinis darbo tikslas** – aptarti specialiojo ugdymo paslaugas kaimo bendrojo lavinimo mokykloje, atskleidžiant jų specifiškumą bei teikimo problematiškumą.

1. SPECIALUSIS UGDYMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

1.1. Specialiojo ugdymo ir specialiųjų poreikių samprata

Tik atgavus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę į specialųjį ugdymą imta žiūrėti kaip į abipusę pagarbą, humaniškumu pagrįstą pedagogo ir ugdytinio santykių formavimą (Ališauskas, Ambrukaitis, 1993). Suprasta, kad svarbiausia yra paruošti specialiųjų poreikių mokinį savarankiškam gyvenimui, formuoti jo socialinius įgūdžius (Ruškus, 2002).

1994 m. Salamankoje vykusioje Pasaulinėje konferencijoje buvo išdėstytas naujas požiūris į specialųjį ugdymą. Pabrėžiama specialiųjų poreikių vaikų integracijos svarba, kurią geriausia įgyvendinti bendrojo lavinimo mokyklose.

Tais pačiais metais „Specialiojo ugdymo sistemos metmenyse“ (1994) išskiriami tokie ugdymo principai: humaniškumas, demokratiškumas, racionalumas, atsinaujinimas, normalizacija, decentralizacija, integracija. Dokumente konstatuojamos šios specialiojo ugdymo nuostatos:

- kad ir kokia sunki būtų vaiko negalė, jo negalima atstumti;
- specialiųjų poreikių vaikas turi pajusti dalyvavimo ir laimėjimo jausmą, dalyvauti priimant sprendimus, susijusius su jo ugdymu, programos parinkimu;
- kuo anksčiau įvertinti specialiuosius ugdymosi poreikius; neįgalius vaikus ugdyti kuo mažiau ribotoje aplinkoje; integruoti į bendrojo ugdymo įstaigas;
- palaikyti neįgalaus vaiko šeimą, didinti jos atsakomybę ir ją aktyvinti;
- šviesti visuomenę specialiojo ugdymo klausimais;
- skleisti specialiojo ugdymo gerą patirtį;
- plėtoti socialinio palaikymo infrastruktūrą;

Nuostatose išreiškiamas požiūris, kad visuomenėje turi būti gerbiamos kiekvieno nario teisės ir pareigos, kiekvienam nariui turi būti sudarytos sąlygos patenkinti poreikių realizuoti save. Specialiųjų poreikių vaikas turi dalyvauti priimant sprendimus dėl mokymo programų, mokymo rezultatų aptarimo. Šiems nariams turi būti sudaromos sąlygos pagal savo galimybes įsilieti į ugdymo procesą, būti pastebėtiems, pagirtiems už pastangas, pasiekimus. Įtraukti į ugdymo procesą mokyklos bendruomenę, šeimą, padėti jai ugdyti vaiką. Informuoti visuomenę apie specialiojo ugdymo naudą. Specialistai, pedagogai turėtų dalintis ugdymo patirtimi, siekti kuo geresnio šių vaikų integravimo į visuomenę rezultato.

Tik atviroje aplinkoje vaikai gali pasiekti geriausių ugdymosi rezultatų ir integruotis į visuomenę. „Specialiųjų poreikių vaikai atvirose mokyklose turėtų gauti visokeriopą papildomą paramą, garantuojančią jų kokybišką ugdymą“ (Strolaitė, 2003 p. 53). Įstatymiškai įteisinus specialiųjų poreikių mokinių integraciją į bendrojo lavinimo mokyklas, tėvai turi teisę rinktis mokyklą – bendrojo lavinimo ar specialiąją ugdymo įstaigą.

Kitu atveju, jei bendrojo lavinimo mokykloje nėra sąlygų patenkinti specialiųjų poreikių mokinių ugdymo(si) ir socialinių poreikių, jam gali būti rekomenduotas mokymasis specialioje mokykloje.

Kalbant apie specialiųjų poreikių vaikų integraciją, svarbu apibrėžti, kas yra specialusis ugdymas. Lietuvos Respublikos Specialiojo ugdymo įstatymas (1998) sako, kad specialusis ugdymas - specialiųjų poreikių asmenų mokymas, lavinimas bei vertybinių nuostatų formavimas, pripažįstant šių asmenų gebėjimus ir galias.“

Nagrinėjant literatūros šaltinius pastebima, kad autoriai skirtingai apibrėžia specialųjį ugdymą. Vienas iš specialiojo ugdymo apibrėžimų sako, kad specialusis ugdymas - tai specialiai organizuotas mokymas, atitinkantis neįprastus ypatingojo vaiko poreikius (Hallahan, Kauffman, 2003). Pateiktame apibrėžime pažymimas vaiko individualumas, pirmiausia, siekiama pažinti vaiko poreikius ir gebėjimus, o pažinus tinkamai ugdyti.

Taigi apibendrinant pateiktas sąvokas galima sakyti, kad specialusis ugdymas – specialiai organizuotas vaiko mokymas, lavinimas, vertybinių nuostatų formavimas, remiantis jo galiomis ir gebėjimais.

Hallahan, Kauffman (2003) išskiria vienintelį ir patį svarbiausią specialiojo ugdymo tikslą – atrasti ypatingojo vaiko gebėjimus ir juos atskleisti. O vienas iš specialiojo ugdymo pagrindinių principų yra korekcinis kryptingumas, siekiant lavinti vaiko pažeistas funkcijas, mokyti kompensuoti savo silpnybes (Kaffemanienė, Burneckienė, 2001 p. 30).

Giliau analizuojant šaltinius, pastebima, kad specialiojo ugdymo esmė – korekcinis – kompensuojamasis ugdymas. Remiantis teigiamomis vystymosi galimybėmis bei atsižvelgiant į raidos specifiką, specialiomis ugdymo priemonėmis siekiama užtikrinti optimalią adaptaciją grupėje, maksimaliai savarankišką, nepriklausomą socialinį gyvenimą. Tą patvirtina ir LR Švietimo įstatyme (2003) iškeltas tikslas: svarbu, kad kiekvienas jaunuolis taptų savarankišku, atsakingu, turinčiu komunikacinių gebėjimų, socialinę kompetenciją, gebančiu savarankiškai kurti savo gyvenimą. Taip pat pabrėžiama, kad

„specialiojo ugdymo paskirtis – padėti specialiųjų poreikių asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį.“

Kalbant apie specialųjį ugdymą pirmiausia galvojama apie neįgaliuosius vaikus, dalyvaujančius ugdymo procese. Karvelis (2003), cit. pgl. Grincevičiene (2002, psl. 28) teigia, kad „neįgalieji vaikai – vaikai, turintys vystymosi sutrikimų bei kitų negalių.“

Šiuo metu neįgalumas literatūroje yra įvairiai apibrėžiamas. Vienas iš apibrėžimų teigia, kad negalė yra biologiniai sutrikimai, turintys psichologinių pasekmių, tačiau yra ir sociokultūrinės raidos fenomenas, o kompensacijos šaknys – socializacija ir švietimas (Выготский, 1983). Europoje jau XX a. pradžioje pradėjo formuotis požiūris, kad negalė visų pirma yra iš visuomenės kylanti problema.

Daniels, Stafford (2000, p. 234) pažymi, kad „neįgalus žmogus yra tas, kuriam specialistas diagnozavo, kad jis: turi fizinį ar psichinį sutrikimą, trukdantį savarankiam gyvenimui dėl vienos ar kelių svarbių veiklos sričių apribojimo: svarbiausiomis veiklos sritimis laikoma: vaikščiojimas, regėjimas, klausa, kalbėjimas, kvėpavimas, veikla rankomis, savitarna, mokymasis ir darbas“. Daugumoje apibrėžimų yra pažymimas žmogaus veiklos apribojimas, kuris ir sukelia socialinę atskirtį. Taip pat pripažįstama, kad negalė yra sutrikimas, kurį kompensuoja ugdymas, asmens įtraukimas į bendruomenę. Giliau analizuojant šaltinius matoma, kad mokymosi sunkumai priskiriami negalių lygmeniui. Vadinasi, yra svarbu atskirti sutrikimų ir negalės sąvokas. „Žmogus, turintis sutrikimų, gali būti arba nebūti neįgalus, o neįgalus žmogus gali turėti arba neturėti sutrikimų“ (Ruškus, 2002).

Šiuo metu sąvokos „negalė“ siūloma nebevertoti. Pasak Galkienės (2005, p. 16), akcentuojant asmens ir visuomenės bei aplinkos santykį kaip vieną reikšmingų veiksnių visaverčiam dalyvavimui, tiktų neįgalumo situacijoje esančio asmens samprata. Ypatingų asmens savybių išprovokuotus poreikius priimta vadinti specialiaisiais poreikiais. Autorė (2005) siūlo terminą „specialiųjų poreikių vaikai“ keisti terminu – „vaikai, turintys specialiųjų poreikių.“

Švietimo įstatymas (2003) specialiųjų poreikių mokinį apibrėžia taip – „mokinys, kurio galimybės mokytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų.“ Galkienė (2003, p. 19) pabrėžia, kad asmuo, turintis specialiųjų poreikių – tai asmuo, turintis dėl funkcijų sutrikimo arba ypatingų gebėjimų kylančių poreikių, reikšmingų visaverčiam jo dalyvavimui visuomenės gyvenime.“ Ališausko (1997) nuomone, specialiųjų poreikių vaikas yra turintis mokymosi sunkumų, dėl ko jam

reikalinga speciali pedagoginė pagalba. Autoriai pažymi, kad specialiųjų poreikių vaikui pirmiausia iškyla mokymosi sunkumai, dėl kurių kyla specialiosios pagalbos reikmė.

Specialusis ugdymas yra skirtas specialiesiems ugdymosi poreikiams tenkinti, o Specialiojo ugdymo įstatyme (1998) sakoma, kad „specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdodos reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių.“ Samsonienė (2006), pateikdama specialiųjų poreikių vaikų sampratą, teigia, kad specialiųjų poreikių vaikai turi savybę arba savybių kompleksą – jų nepakankamai ar labai gerai išsivystytus bendruosius ar specialiuosius sugebėjimus. Galima teigti, kad tai yra ne tik įgimti ar įgyti sutrikimai, dėl kurių ribojama galimybė dalyvauti visuomenės gyvenime, bet ir talentingumas, kuris sukelia konfliktą tarp vaiko galimybių ir standartinių ugdymosi galimybių.

Išskiriamos šios specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų grupės: intelekto sutrikimai, specifiniai pažinimo sutrikimai arba pažinimo procesų neišlavėjimas, emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai, kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai, klausos sutrikimai, regos sutrikimai, judesio ir padėties sutrikimai, lėtiniai somatiniai ir neurologiniai sutrikimai, kompleksiniai sutrikimai, kiti raidos sutrikimai (Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos, 2002). Vaiko specialieji ugdymo poreikiai vertinami pedagoginiu, psichologiniu, medicininu ir socialiniu požiūriu bei skirstomi į keturias grupes: nedideli, vidutiniai, dideli, labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai, pagal kuriuos teikiama įvairaus lygio pagalba. (LR Specialiojo ugdymo įstatymas, 1998).

1.2. Specialiojo ugdymo raida

Pirmosios negalės traktuotės atsirado prieš du šimtus metų ir tai buvo šiuolaikinio specialiojo ugdymo mokslo užuominos. Bėgant amžiams negalės sąvoka buvo suprantama vis kitaip. Sename Testamente rašoma, kad negalė yra Dievo bausmė, Naujajame Testamente – Dievo šlovės apsireiškimas: viduramžiais buvo manoma, kad neįgalieji – blogio ir atgamtinių jėgų šaltinis. XVIII-XIX a. įrodyta, kad šie žmonės yra ligoniai, kuriuos reikia gydyti. Tuo metu pradėta kurti adaptuoto auklėjimo sistema, neįgalieji pripažinti visuomenės nariais, o ne atskira žmonių grupė. Pamažu nuo segregacijos tendencijų pereita prie inkluzijos, kuri nėra aiškiai teoriškai apibrėžta ir yra ne priemonė, o galutinis tikslas bei vertybė (Ruškus, 2003).

Apžvelgus specialiojo ugdymo raidą Lietuvoje, pastebima, kad XVII-XIX a. pradėta ugdyti žmones, turinčius klausos sutrikimų. Nuo 1918 m. „imta galvoti apie visų kategorijų sutrikusio vystymosi vaikų specialų auklėjimą bei mokymą, jų globą filantropiniais pagrindais, pradėtas nuoseklus specialus sutrikusios regos, klausos, intelekto vaikų mokymas ir auklėjimas, jų globos organizavimas“ (Karvelis, 1997 p. 50). Lietuvoje pirmiausia imta rūpintis aklųjų mokymu. 1928 m. įsteigtas Kauno aklųjų institutas. Vėliau 1937 m. ir 1939 m. Kaune atidaryti kurčiųjų institutai. Sutrikusio intelekto vaikų ugdymu Lietuvoje pradėta rūpintis vėliau nei Europoje. Laužiko iniciatyva 1931 m. įsteigta pirmoji pagalbinė mokykla. Po II – ojo pasaulinio karo buvo steigiamos specialiosios (pagalbinės) mokyklos sutrikusio intelekto vaikams ugdyti. Jos buvo kuriamos didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Juose vaikai gyveno ir gaudavo pilną valstybės išlaikymą. Šiose mokyklose didelis dėmesys buvo skiriamas darbiniam ugdymui.

Lietuvos specialioji pedagogika sovietų okupacijos metais buvo atskirta nuo Vakarų Europos neįgaliųjų ugdymo naujovių. Todėl „sovietų sąjungos pavyzdžiu ji sukcentravo dėmesį į nežymiai sutrikusio intelekto vaikų ugdymą, organizuodama jiems gigantiškas pagalbines internatines mokyklas. Beveik visiškai buvo apleisti vidutiniškai, žymiai ir labai žymiai protiškai atsilikusių vaikų ugdymo reikalai“ (Karvelis, 2003 p. 16). Pasak Ruškaus (2002), sovietinių laikų sutrikusio intelekto vaikų ugdymo sistema rėmėsi segregaciniu ugdymo modeliu, kuris sutelkdavo dėmesį į sutrikimo pedagoginę korekciją, palikdamas nuošalyje sutrikusio intelekto vaiko socialinių įgūdžių formavimą, jo parengimą savarankiškam gyvenimui. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę atsirado galimybė pamatyti, kaip ugdomi specialiųjų poreikių vaikai Vakarų Europoje ir kitose šalyse. Specialiojo ugdymo pertvarkai pamatai padėti 1994 m. parengtame „Specialaus ugdymo sistemos metmenys“ dokumente.

Per pastaruosius dvidešimt metų padaryta didžiulė pažanga specialiojo ugdymo srityje. Pirmiausia pasikeitė pats požiūris į specialųjį ugdymą, jo nuostatą, ugdymo tikslus, turinį. Sėkmingai adaptuojamos programos SUP mokiniams, leidžiami vadovėliai, mokomosios medžiagos, atitinkančios švietimo reformos nuostatas.

1.3. Specialiojo ugdymo organizavimas mokykloje

Specialiojo ugdymo esmė – atradus vaiko gebėjimus, stipriausias puses, jas atskleisti ir ugdymą grįsti vaiko stipriosiomis pusėmis.

Specialiojo ugdymo įstatymas numato, kad specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių integracija į bendrojo lavinimo mokyklas gali būti visiška, kai jie ugdomi ugdymo įstaigos bendrojoje klasėje, grupėje, ir dalinė, kai asmenų ugdymas derinamas bendrojo ugdymo įstaigos bendrojoje ir specialiojoje klasėse, grupėse; specialiųjų poreikių asmenų ugdymas bendrojo ugdymo įstaigos specialiojoje klasėje, grupėje; specialiųjų poreikių asmenų ugdymas derinant jų ugdymo procesą specialiojo ugdymo ir bendrojo ugdymo įstaigose.

Specialiojo ugdymo įstatymas (1998) numato, kad specialiųjų ugdymo(si) poreikių asmenys mokomi bendrųjų ir specialiųjų dalykų pagal Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintus arba jos nustatyta tvarka aprobuotus mokymo planus, bendrąsias ir specialiąsias programas.

Pedagogai rengia specialiąsias programas specialiųjų ugdymo(si) poreikių asmenų sutrikusioms funkcijoms lavinti, prireikus modifikuoja bendrojo lavinimo ar specialiąsias programas, pedagoginei psichologinei tarnybai rekomendavus, adaptuoja bendrojo lavinimo programas. Specialiųjų poreikių asmenims, turintiems labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, rengia individualias programas. Galkienė, citata pagal Kišonienę, Dudzinskiene (2007) sako, kad individualizuotų programų tikslas yra užtikrinti vaikui individualų ugdymą, atsižvelgiant į jo poreikius, ugdant bendruosius ir specialiuosius gebėjimus kuo palankesnėje aplinkoje. Todėl individualizuojant programas, atsižvelgiama į vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius, į jo gebėjimus bei remiamasi pedagoginio psichologinio įvertinimo išvadomis. Programos individualizuojamos keturiais lygiais.

Pedagogas, individualizuodamas programas, laikosi bendrųjų ugdymo tikslų, didaktinių principų, atsižvelgia į mokinio ir jo tėvų pageidavimus. Reikia pažymėti, kad mokiniui privaloma skirti jo gebėjimus ir įgūdžius atitinkančią programą. Kuo labiau individuali programa skirsis nuo įprastinės ugdymo programos, tuo labiau nukentės vaiko socialiniai santykiai („Mokytojų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus bendrojo ugdymo klasėje gairės“, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokiniai gali ugdytis bendrojo lavinimo mokyklose pagal visas programas: ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo. Programos gali būti keičiamos, atsižvelgiant į vaiko individualius poreikius, tai yra programos modifikuojamos, adaptuojamos, individualizuojamos. Šios programos padeda specialiųjų poreikių mokiniams išvengti nuolatinės nesėkmės mokykloje patyrimo, menkos savivertės, ugdo savarankiškumą, įvairius gebėjimus, leidžia patirti atlikto darbo džiaugsmą, sėkmę.

Galkienė (2003), remdamasi užsienio autorių literatūra, pastebi, kad užsienyje specialiųjų poreikių vaikų ugdymo turinys nukreiptas į nuoseklių jų rengimą savarankiškam gyvenimui, o Lietuvoje šioms programoms trūksta konkrečių tikslų ir uždavinių.

1.3.1. Specialiojo ugdymo formos

Integracija siekiama, kad specialiųjų poreikių asmenys, būdami bendrojo lavinimo mokykloje, greičiau priimtų socialinę patirtį, klodami pamatus tolimesniam savarankiškam gyvenimui.

Karvelis (1997) ir Galkienė (2005) išskiria šias ugdymo formas:

- Savarankiškas mokymasis bendrosiose klasėse (šis modelis taikomas mokiniams, turintiems regos, klausos, judesių sutrikimų. Tiesioginė specialistų pagalba nėra teikiama, teikiamos konsultacijos pedagogams):
- Pagrindinis mokymosi laikas bendrosiose klasėse, kuriose teikiamos specialistų konsultacijos (specialistas dalyvauja ugdymo procese, padeda vaikui mokytis pagal individualizuotą ugdymo programą bei konsultuoja mokytojus).
- Pagrindinis mokymosi laikas bendrosiose klasėse. Mokiniai teikiamos specialios konsultacijos ir derinamas ugdymas mobiliose grupėse, kuriose formuojami specialieji įgūdžiai (taikant šį modelį vaikui padedama pasiruošti dalyvauti pamokoje, šalinti mokymosi spragas).
- Dalis pamokų bendrojo lavinimo mokyklos „išteklių“ klasėje, kuriai vadovauja specialusis pedagogas (vaikui sudaromos sąlygos pasirengti pamokoms ir kiek galima efektyviau jose dalyvauti arba įtvirtinti mokymo medžiagą, kurią bendraamžiai įsisavino geriau).
- Pagrindinis mokymosi laikas bendrojo lavinimo mokyklos specialiojoje klasėje (jos skiriamos vidutinį raidos sutrikimą turintiems mokiniams arba jos gali būti

steigiamos mokiniams, kurių ugdymui reikalinga brangi įranga ar specializuotos pedagoginės paslaugos).

- Pagrindinis mokymosi laikas specialiojoje mokykloje (šis ugdymo modelis skiriamas, kai yra labai sudėtingi kompleksiniai sutrikimai, ribotos komunikacijos galimybės, mokinio elgesys kelia pavojų aplinkiniams).
- Pagrindinis mokymosi laikas namuose, ligoninėje (šis ugdymo modelis skiriamas, kai mokiniui, reikalaujančiam pritaikyti fizinę ir ugdymo aplinką, mokyklos bendruomenė neturi sąlygų tai padaryti).

Dudzinskienė, Kišonienė, Luneckienė, Žičkienė (2008, p. 15) pažymi, kad specialiųjų poreikių mokinių ugdymas gali būti organizuojamas šiais būdais ir formomis: mobilioje grupėje, individualiai dirbant specialistų kabinete, trumpi intensyvūs mokymai pagal individualų planą, nuolatinis mokymas specialiojoje klasėje, grupėje, laikinas mokymas specialiojoje klasėje, grupėje, kelių pedagogų darbas klasėje, papildomos pamokos, jeigu mokykloje nėra specialistų. Taip pat „buriamos mobilios pagalbos grupės, kurias sudaro specialieji pedagogai, mokytojas konsultantas ir pedagogų padėjėjai, sudaromi papildomi individualūs moksleivių, pedagogų padėjėjų bei specialistų tvarkaraščiai“ (Galkienė, 2003 p. 68).

Panagrinėjus literatūrą, matoma, kad yra daugybė būdų SUP turinčiam vaikui pagalbą teikti mokykloje. Kokia tai bus pagalba, priklausys nuo to, kaip kiekviena mokykla, priklausomai nuo materialinės bazės ir žmogiškųjų išteklių, pasiruošusi priimti SUP mokinį.

1.3.2. Specialiosios pedagoginės pagalbos būdai

Specialiųjų poreikių vaikui ugdymo(si) procese iškyla specialieji ugdymosi poreikiai, atsiranda specialiosios pagalbos ir specialiųjų paslaugų reikmė, kylanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdros reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra patvirtinusi specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą (2004), ši programa yra skirta specialiųjų ugdymo(si) poreikių asmenims, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams, specialistams, teikiantiems specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams (toliau tekste naudojama SUP) pedagoginę, specialiąją, psichologinę ir socialinę pedagoginę pagalbą. Šios programos tikslas – padidinti mokymosi prieinamumą specialiųjų ugdymosi poreikių asmenims.

Galkienė (2005, p. 158) pabrėžia, kad „mokinys gali visaverčiai dalyvauti mokymo procese ir realizuoti savo galias tik tada, kai pagrindiniai poreikiai yra patenkinti.“ Svarbu, kad šiuos vaikų poreikius išsiaiškintų ir suprastų ne tik mokytojai, bet ir administracija bei aptarnaujantis personalas (Voroneckas, Žemaitytė, 1998).

Aplinkos pritaikymas SUP mokinių poreikiams yra vienas iš svarbiausių uždavinių, tenkančių mokykloms. LR Vyriausybė nutarime „Dėl specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos patvirtinimo“ (2004) vienu iš uždavinių laiko „sukurti specialiųjų poreikių asmenims ugdyti palankią aplinką“, nes „daugelio mokyklų aplinka nepalanki specialiųjų poreikių asmenims ugdyti nei fiziniu, nei psichologiniu, nei metodiniais požiūriais.“ Galima teigti, kad mokyklose yra siekiama sukurti tokią aplinką, kurioje individualizuojamas mokomojo dalyko turinys, taikomi įvairūs metodai, mokymo bei kompensacinės priemonės, bendruomenės nariai gerbia ir pasitiki vienas kitu.

Anksčiau minėta programa išskiria informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą bei sveikatos priežiūrą specialiųjų poreikių mokiniams, kuri padėtų tenkinti jų poreikius mokykloje. Vaikui ugdymas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant specialiąją pedagoginę, specialiąją, psichologinę pagalbą, aprūpinant kompensacine technika ir specialiosiomis mokymo priemonėmis. Apibendrinant galima teigti, kad specialiųjų poreikių mokiniams mokykloje reikalinga specialioji pagalba, specialioji pedagoginė pagalba, medicininė pagalba, transportas ir aplinkos pritaikymas.

LR švietimo įstatymas (2003) išskiria dvi pagrindines pagalbos rūšis, teikiamas mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių: specialiąją ir specialiąją pedagoginę pagalbą. Šių pagalbų tikslas – „didinti specialiųjų poreikių asmens ugdymosi veiksmingumą“. Svarbu apžvelgti, kokią pagalbą vaikai gali gauti mokykloje. Galkienė (2003, p. 101) teigia, kad „specialioji pagalba organizuojama visiems moksleiviams, turintiems psichomotorinių funkcijų sutrikimų. Šios pagalbos tikslas – įveikti mokymosi ir veiklos sunkumus, išmokyti vaiką tų sunkumų išvengti arba prisitaikyti ir siekti visaverčio gyvenimo kokybės“ (Galkienė, 2003, p. 101).

Specialioji pagalba teikiama asmeniui, kuriam jos reikia. Specialiojo ugdymo įstatymo (1998) nustatyta tvarka asmuo aprūpinamas ugdymui skirta kompensacine technika, jam skiriami vertėjai, skaitovai, palydovai, mokytojų padėjėjai. Taip pat skiriamos specialiosios pagalbos priemonės – specialiojo poreikio tenkinimo priemonės, kurių tikslas – jas gaunančiam neįgaliajam užtikrinti lygias ugdymo(si), profesines, socialines bei visaverčio integravimosi į visuomenę galimybes.

Kalbant apie specialiąją pagalbą Galkienė (2005) pažymi, kad specialiosios pagalbos paslaugas bendrojo lavinimo mokykloje teikia mokytojo padėjėjai, gestų kalbos vertėjai. Daniels, Stafford (2000) išskiria dar vieną grupę žmonių – talkininkus, kurie padeda įgyvendinti ugdymo programas, bet už savo darbą negauna atlygio. Jie gali teikti papildomas paslaugas, panaudodami savo talentą, gebėjimus, suteikti vaikams naujų patyrimų. Galima daryti prielaidą, kad mokytojai padėjėjai bendrojo lavinimo mokykloje, ugdantys specialiųjų poreikių vaikus, yra labai reikalingi. Jie mokytojui padeda individualizuoti, diferencijuoti darbą, efektyviau paskirstyti laiką pamokoje. Padedant pagalbininkui specialiųjų poreikių vaikai ugdymo procese sulaukia daugiau reikalingos pagalbos, dažniau patiria sėkmę, o tai skatina mokymosi motyvaciją ir pasitikėjimą savimi. Svarbu viena: kad teikiantys pagalbą suaugusieji tiksliai žinotų savo darbą, funkcijas, tik tada veiksmingai galės derinti savo laiką ir gebėjimus (Daniels, Stafford, 2000). Apibendrinant galima daryti išvadą, kad specialioji pagalba padeda mokiniui pasirūpinti savimi ir mokytis. Ji ypatinga tuo, kad teikiama vaikui jo ugdymosi vietoje.

1.4. Specialiosios pagalbos teikimo procesas bendrojo lavinimo mokykloje

Apžvelgiant specialiąją pedagoginę pagalbą Švietimo įstatymas (2003) pažymi, kad specialioji pedagoginė pagalba – tai „pedagoginių priemonių sistema, padedanti užtikrinti veiksmingą specialiųjų poreikių asmenų ugdymą.“

Specialioji pedagoginė pagalba yra teikiama mokiniui ugdomajame procese. Specialiąją pedagoginę, psichologinę ir socialinę pagalbą specialiųjų poreikių asmenims ir jų tėvams (ar vaiko globėjams) teikia:

1. bendrojo ugdymo įstaigų specialiojo ugdymo komisijos;
2. pedagoginės psichologinės tarnybos;
3. sveikatos priežiūros įstaigų specializuotos tarnybos;
4. specialiojo ugdymo įstaigos;

„Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos apraše“ (2004) išskiriamas toks specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas – didinti specialiųjų poreikių turinčio mokinio (vaiko) ugdymosi veiksmingumą. Galkienė (2005, p. 167) pažymi, kad specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas – „atsiliepti į asmens fizinių arba psichikos funkcijų sutrikimo suformuotus poreikius, sumažinti ugdymo(si) veiklos ribotumą, sudaryti kiek galima palankesnes sąlygas holistinei asmenybės raidai.“

Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo paskirtis – mokymo būdų, metodų ar aplinkos veiksnių pritaikymas pagal kiekvieno mokinio poreikius, gebėjimus ir ugdymo sąlygas (Kišonienė, Dudzinskienė, 2007). Pagal „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašą“ (2004) pagalbą gali teikti logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas. Tuo tarpu Galkienė (2003) pažymi, kad specialieji pedagogai, logopedai, judesio korekcijos specialistai, psichologai, socialiniai pedagogai, mokytojo konsultantai sudaro specialiosios pedagoginės pagalbos teikėjų grupę.

Išanalizavus literatūrą galima teigti, kad specialioji pedagoginė pagalba yra individualiai pritaikoma konkrečiam vaikui, atsižvelgiant į jo stiprybes, poreikius, panaudojant ir pritaikant jam tinkamus mokymo būdus, metodus bei priemones. Nes, pasak Dudzinskienės, Kišonienės, Luneckienės, Žičkienės (2008, p. 5), individualius ugdytinio poreikius galima tenkinti tik kompleksiskai ir nuosekliai planuojant mokinio ugdymą, skatinant mokyti(s) bendradarbiaujant, taikant įvairius aktyviusius ugdymo(si) metodus, tinkamai diferencijuojant ugdymą(si). Teikiant pagalbą mokiniams yra svarbu pažinti kiekvieną vaiką, žinoti jo gebėjimus, stiprybes, kad teikiama pagalba būtų tikslinga, padedanti vaikui mokytis savarankiškai, o ne pratinanti jos laukti, kai ji nėra būtina. Reikia ugdyti vaikų savarankiškumą.

Nereikia pamiršti, kad už klasės mokinių mokymą yra atsakingas pradinių klasių arba dalyko mokytojas. Jis turi pasitelkti, jeigu yra reikalinga specialiąją pagalbą, parinkti mokomąją medžiagą SUP vaikui. Specialistai, atlikdami savo funkcijas, tik padeda mokiniams mokytis pagal jiems paskirtas programas. Tam tikslui mokytojas gali taikyti ankstesniame skyriuje paminėtas ugdymo formas. Naujas ir sveikintinas dalykas yra mokinių bendradarbiavimas ugdymo(si) procese, kai gabesnieji mokiniai padeda silpnesniesiems (Galkienė, 2003). Bendra veikla leidžia mokiniams geriau pažinti save ir kitus, joje vaikai mokosi planuoti, organizuoti, derinti savo veiklą su kitais (Daukšaitė, 2008). Galima teigti, kad bendradarbiaudami pamokose, mokiniai įgyja socialinę kompetenciją. Bendradarbiaudami vaikai daug ko vieni iš kitų išmoksta, skatina vieni kitus mokytis. Mokytojui belieka kurti tinkamą aplinką mokinio saviugdai, skatinti aktyvumą ir iniciatyvą.

Apibendrinant galima teigti, kad ugdant SUP mokinius bendrojo lavinimo mokykloje mokytojas turi būti kūrybingas, gebėti taikyti įvairius aktyvaus mokymosi būdus, diferencijuoto mokymo metodus, specialiąsias priemones, pasitelkti į pagalbą specialistus, skatinti bendradarbiauti mokinius, kurti pasitikėjimo, sėkmės laukimo aplinką – visa tai sudarys sąlygas pasiekti laukiamų ugdymo(si) rezultatų.

1.4.1. Specialiąją pedagoginę pagalbą teikiantys specialistai

LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo“ (2004) numato, kad pagalbos mokiniams (vaikams) teikėjai yra logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas. Pagalbos gavėjai yra specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai (vaikai).

Specialusis pedagogas atlieka didžiausią darbą teikiant specialiąją pedagoginę pagalbą specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems vaikams. Specialiųjų pedagogų uždavinys – teikti kvalifikuotą pagalbą visų amžiaus tarpsnių mokiniams, sprendžiant išskylančias mokymosi problemas: nustatant ugdymo turinio individualizavimo principus, parenkant, pritaikant ir įgyvendinant tinkamas mokymo(si) strategijas, mokymo priemones bei kompensacinę techniką ir teikiant kitas su mokymusi susijusias paslaugas bei pagerinti mokinio mokymosi veiksmingumą (Galkienė, 2005 p. 169). Specialusis pedagogas gali teikti pedagoginę pagalbą mokiniui klasėje, jisai gali konsultuoti bendrojo lavinimo mokytoją, pasiūlydamas darbo formas ir metodus, dirbti su mokiniu „išteklių“ klasėje, kai įvairių dalykų mokymas derinamas su mokymu bendroje klasėje ir „išteklių“ klasėje.

Mokykloje nesant specialiojo pedagogo, jei joje mokosi mokinys, turintis retesnių sutrikimų, į mokyklą gali būti kviečiamas specialistas teikti tiesioginę pagalbą vedant užsiėmimus arba netiesioginę – konsultuojant mokytojus.

Kitas svarbus specialistas mokykloje yra logopedas. Logopedinė pagalba teikiama mokiniams, turintiems kalbos bei komunikavimo sutrikimų. Logopedo uždavinys – ugdyti natūralią vaiko sąvokų suvokimo ir operavimo jomis raidą, turtinti žodyną kitais, vaikui palankiais būdais, sudarant sąlygas visaverčio mąstymo galimybei ir eliminuojant mokymosi nesėkmių tikimybę. Logopedas užsiėmimus veda individualiai mokiniui arba mokinių grupei, priklausomai nuo sutrikimo sudėtingumo (Galkienė, 2005 p. 177).

Mokyklos psichologine aplinka ir psichine mokinių sveikata rūpinasi mokyklos psichologas. Dudzinskienė, Kišonienė, Luneckienė, Žičkienė (2008) pažymi, kad psichologas konsultuoja vaikus, jų tėvus, mokytojus. Taip pat į jo funkcijas įeina mokinių vyraujančio mokymosi stiliaus nustatymas, konsultavimas kaip mokytis, kad būtų kompensuojami mokymosi sunkumai, vaikų savigarbos, pasitikėjimo savo jėgomis ugdymas. Vedamos grupinės arba individualios pratybos, kurių metu moko vaikus,

turinčius asmenybės, bendravimo, mokymosi ir kitų sunkumų, pažinti save ir aplinkinius, gerinti tarpasmeninius santykius, įveikti gyvenimo situacijose kylančius sunkumus.

Apibendrinant galima teigti, kad specialieji pedagogai, logopedai, psichologai yra pagrindiniai specialistai, teikiantys specialiąją pedagoginę pagalbą mokykloje (Galkienė, 2005).

1.4.2. Ugdymo(si) proceso dalyvių bendradarbiavimas

Efektyvus specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas, kokybiškas ugdytinių specialiųjų poreikių tenkinimas galimas tik specialistams bendraujant ir bendradarbiaujant, suburiant specialistų komandą. Todėl skirtingi autoriai pabrėžia komandinio darbo reikšmę, dirbant su specialiųjų poreikių vaikais.

Ambrukaitis (2005, p. 86) taip apibūdina komandą: „partnerystės principais susijusi specialistų, pedagogų ir mokinių bendruomenė.“ Komandos narių tikslas yra vienas – padėti išspręsti specialiųjų ugdymosi poreikių vaikui iškylančius ugdymosi, sveikatos, socialinius, psichologinius sunkumus.

Autorius (2005) išskiria šias pedagogų bendradarbiavimo kryptis:

- bendrai aptaria dalykų integraciją, sudaro individualiąsias dalykų programas;
- nuolat domisi kitų mokomųjų dalykų ir savo dalyko skirtingų koncentrų naujovėmis;
- dalijasi dalykų metodų, pedagoginės psichologijos naujausia informacija ir svarsto naujovių įgyvendinimo galimybes ir kliūtis;
- ieško kontaktų su kitomis mokyklomis ir švietimo institucijomis aktyviai dalyvaudami reformos vyksme;

Komanda turi turėti aiškias funkcijas, suplanuotus darbus ir pagarba bei pasitikėjimu grįstus santykius. Bendradarbiaujantys pedagogai turėtų dalintis savo darbo patirtimi, problemomis, nes tai padėtų tobulinti atliekamą darbą: pasiskirstyti darbus ir jausti atsakomybę už tai, kaip jį atlieka, mokėti išsakyti savo nuomonę, priimti kritiką, pagalbą, dalyvauti problemų sprendimuose, dalintis veiklos rezultatais, konsultuotis, sulaukti grįžtamojo ryšio.

Pasak Ališauskienės, Miltinienės (2004), bendradarbiavimas – tai darbas kartu panaudojant intelektą, pagalbą vienas kitam, bendras problemų sprendimas ir jų priėmimas. Bendradarbiaudami komandos nariai gali rinktis į susitikimus, kuriuose

aptariamais įvairūs klausimai. Susitikimams turėtų vadovauti, organizuoti jų veiklą vienas narys – komandos lyderis. Problemos turėtų būti sprendžiamos bendro susitarimo principu, laikas nuo laiko komanda turėtų įvertinti savo darbo rezultatus, veiklos pakeitimus (Koršunovė, 2008).

Kad apjungtų bendram darbui mokykloje dirbančius pedagogus, ugdymo įstaigose yra įkurtos specialiojo ugdymo komisijos, padedančios įvertinti vaiko poreikius, organizuoti jo ugdymą, konsultuojančios mokytojus, tėvus, vaikus dėl vaiko ugdymo(si), kiekvienoje ugdymo įstaigoje yra sudaryta specialiojo ugdymo komisija. Panašias funkcijas (tik platesniu mastu) atlieka savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojai ir specialistai bendradarbiaudami išsako savo požiūrį į problemas, suderina SUP mokinių ugdymo tikslus ir metodus, taip pat numato kiekvieno ugdymo dalyvio veiklą, reguliariai aptaria mokinių ugdymo(si) pasiekimus bei problemas, numato laiką išsikeltiems ugdymo tikslams pasiekti arba nutaria, kas bus daroma jų nepasiekus, numato tėvų pareigas ir atsakomybę.

Pasaulyje pripažinta bendradarbiavimo nauda ugdymo procese, todėl SUP vaikų ugdyme tėvai taip pat turėtų vaidinti didžiulį vaidmenį. Jie turi būti įtraukti ir dalyvauti nustatant ir įvertinant specialiuosius ugdymo poreikius, teikiant numatytą pagalbą, vertinant pasiektus rezultatus, numatant tolimesnius planus. Bet nereikia pamiršti, kad „bendradarbiavimo su šeima galimybės, ryšio konstruktyvumas priklauso nuo daugelio veiksnių: materialinės ir psichosocialinės šeimos praeities, tėvų požiūrio į vaiko negalę, jo ugdymą, pedagogų kompetencijos ir kt.“ (Gevorgianienė, 2003).

Pagal galiojančius įstatymus vaiko sutrikimo diagnozavimas, gebėjimų įvertinimas, ugdymo programos sudarymas galimi tik tėvams sutikus. Norint pakartotinai atlikti vaiko gebėjimų patikrinimą taip pat reikalingas tėvų sutikimas, todėl bendravimas yra būtinas. Tačiau yra daug kitų būdų, kaip įtraukti šeimą į mokyklos bendruomenę, vaiko ugdymo procesą. Tai išvykos, šventės, renginiai, įvairi popamokinė veikla, klasės tėvų susirinkimai, individualūs pokalbiai, tėvų savitarpio pagalbos grupės, vaizdinių priemonių gamyba. Taip pat reikėtų pasirinkti priimtinausią tarpusavio ryšio formą: lankymasis mokykloje, pokalbiai telefonu, žinutės ir pan. (Gevorgianienė, 2003).

Reikia pripažinti, kad įstatymuose įteisinta pedagogų propaguojama specialioji pedagoginė pagalba SUP mokiniams dažnai būna atskirta nuo pagalbos šeimai. Mokytojai mažai domisi SUP mokinių šeimos pageidavimais, poreikiais, praradami galimybę tinkamai bendradarbiauti su šeima.

Kalbant apie mokinių ir pedagogų bendradarbiavimą, didžiulė šio proceso svarba yra akcentuojama daugelio ugdymo specialistų. Ališauskas, Miltenienė (2001) teigia, kad „neįmanoma padėti vaikui, jei jis pats nesupranta savo problemos, aktyviai neįsitraukia į ugdymo procesą, t.y. nėra lygiateisis ugdymo proceso dalyvis“. Svarbu kalbėti su vaiku apie jo problemas, priežastis, būdus, kaip padėti apeiti sunkumus. Pamatęs, jog suaugusieji rūpinasi juo, jiems svarbūs jo norai ir poreikiai, teigiamai priims pagalbą, labiau pasitikės savimi, jausis saugus ir reikalingas.

Nagrinėti šaltiniai teigia, kad mokinys turi dalyvauti nustatant specialiuosius ugdymo(si) poreikius bei priimant visus sprendimus, susijusius su juo. Turėdamas informaciją apie savo problemas, teigiamai priims programos keitimą ir specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą. Bendradarbiavimo sąvoka turėtų būti suprantama kaip pedagogų, specialistų, SUP tėvų ir jų vaikų bendras darbas ugdymo procese, siekiant to paties tikslo.

1.5. Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo kaimo bendrojo lavinimo mokyklose ypatumai

Kaime gyvena mažesnė žmonių bendruomenė nei mieste, tad natūralu, kad kaimo mokyklose yra mažesnis mokinių skaičius negu numatyta vienai klasei komplektuoti miesto mokykloje. Gyvenvietėse steigiamos mažakomplektės arba pradinės mokyklos, kuriose mokytojas vienu metu dirba su keliomis klasėmis. Mažakomplektėse mokyklose ugdymo proceso pagrindas yra savarankiškas mokinių darbas, todėl į klases jungiamos skirtingo amžiaus vaikų grupės, atsižvelgiant į tai, kad vyresnieji turi geresnius savarankiško darbo įgūdžius. Mokymas mokykloje vyksta pagal bendras ugdymo programas. Mokiniai nuo pirmos klasės pratinami dirbti savarankiškai. Šiose mokyklose yra trijų tipų pamokų deriniai:

1. Naujos medžiagos aiškinimas visoms klasėms.
2. Naujos medžiagos aiškinimas vienoje klasėje, derinant su medžiagos įtvirtinimu, kartojimu ir žinių įtvirtinimu kitose klasėse.
3. Įtvirtinimas, kartojimas ir žinių tikrinimas visose klasėse.

Mokytojas, dirbantis kaimo mokykloje, pamokoje turi vadovautis dviem aspektais:

1. Pamokos tempas turi būti gyvas, nes galima nespėti atlikti užsibrėžtų pamokos tikslų.

2. Taupyti savo ir vaikų energiją: kalbėti aiškiai, vaizdingai, suprantamai.

Natūralu, kad SUP mokiniams reikalingas papildomas mokytojo dėmesys ir aiškinimas, todėl mokytojo pagalbininkas arba specialistų pagalba mokytojui ir vaikui mažakomplektėje mokykloje yra būtina ir reikalinga.

Visuomenėje vyrauja požiūris, kurį patvirtina ir Gage, Berliner (1994 p. 76): „beveik visada galima pastebėti intelekto ir mokymosi rezultatų skirtumus tarp miesto ir kaimo.“ Tačiau pažymima, kad padėtį galima pagerinti, atkreipiant dėmesį į ekonominį, socialinį, kultūrinį gyvenimą. Reikia naujo specialaus pedagoginio poveikio priemonių: pagerintos programos, naujų mokymo metodų, mokyklų įrangos, transporto, mokytojų išsimokslinimo. Šios priemonės ilgainiui galėtų pagerinti, o laikui bėgant panaikinti blogą kaimo padėtį. Tačiau apskričių pažymose dėl ugdymo proceso organizavimo mažakomplektėse mokyklose pabrėžiama, kad dauguma ugdymo priemonių yra senos, naujų šių priemonių mokyklos negauna. Nėra sporto salių, aikštynų, trūksta sportinio inventoriaus, daugumos mokyklų moksleiviai negali naudotis informacinėmis technologijomis. Skurdi materialinė bazė, suolai nepritaikyti mokinių ūgiui, netinkamas apšvietimas.

Atsižvelgiant į tai, kad blogėja mokymo materialinė bazė, mokyklos tuštėja ir savivaldybėms išlaikyti tokias mokyklas yra ekonomiškai nenaudinga, šias mokyklas imta uždarinėti arba, siekiant užtikrinti mokyklų tinklo ekonomiškumą, vykdoma švietimo įstaigų reorganizacija, todėl dauguma šalies pradinį mažakomplekčių mokyklų tapo vidurinių ir pagrindinių mokyklų skyriais (toliau tekste – bazinės mokyklos). Šių mokyklų ugdymo planus tvirtina bazinių mokyklų vadovai bei derinami papildomo ugdymo klausimai. Ugdymo proceso priežiūrą, atestaciją taip pat vykdo bazinių mokyklų vadovai. Mažakomplekčių mokyklų mokiniai dalyvauja bazinių mokyklų rengiamose olimpiadose, konkursuose, įvairiuose renginiuose, o mokytojai – pedagogų tarybos posėdžiuose, pradinį klasių mokytojų metodinės grupės veikloje. Jeigu kaimo mokyklos nėra vidurinių, pagrindinių mokyklų skyriai, visas šias funkcijas atlieka rajono švietimo skyriaus specialistai.

Kaimo mokykla glaudžiai susijusi su kaimo bendruomene, kurios didelę dalį sudaro mokinių tėvai. Kaimo mokyklų mokytojai pažymi, kad vaikų tėvai noriai ateina į mokyklą, domisi vaikų pasiekimais. Mokytojai kartu su tėvais renka tėvų komitetą, aptaria ugdymo planus, tariasi dėl papildomo ugdymo, svarsto mokinių pasiekimų vertinimą, dalyvauja organizuojamose šventėse, renginiuose. Galima daryti prielaidą, kad tai vyksta todėl, kad dažniausiai mokykla yra vienintelis kultūros židinys kaime, kur mokytojų

organizuojami renginiai tampa visos kaimo bendruomenės renginiai. Kaimo mokyklose dirbantys pedagogai nestokoja kūrybiškumo, iniciatyvos. Dažnai jų iniciatyva kaimo žmonės švenčia šventes, praleidžia laisvalaikį, dalyvauja talkose. Kaimo mokyklų patalpose dažnai įsikūrusios bibliotekos – tai paranku mokiniams. Kai kurios iš šių bibliotekų yra aprūpintos kompiuteriais, internetiniu ryšiu, pradinukai tuomet gauna pirmas kompiuterinio raštingumo pamokas, gali naudotis internetu.

2008 m. nacionalinis pedagogų kongresas parašė rezoliuciją „Dėl kaimo mokyklų tinklo pertvarkos ir kaimo mokytojų socialinių garantijų ir saugumo“. Joje sakoma, kad naikinant mokyklas neatsižvelgiama į tėvų, mokytojų, kaimo bendruomenės nuomonę, kaimo vaikų sveikatai iškyla pavojus, vaikai keliasi labai anksti, o grįžta vėlai. Savivaldybės, priimdamos tokius sprendimus, neatsižvelgia, kad kaimo mokyklos be švietėjiškos funkcijos tampa ir kultūros centrais. Mokytojas, pažindamas vaiką, jo šeimą, aplinką, kurioje vaikas auga, gali dirbti diferencijuotai, žinodamas gebėjimus – parinkti tinkamus ugdymo būdus ir metodus. Reikia pripažinti, kad kaimo mokytojai atlieka didžiulį auklėjamąjį darbą.

Kaimo mokyklai yra priskiriama rūpinimosi socialiai ir pedagogiškai apleistais vaikais funkcija. Kyla klausimas, ar kiekvienas vaikas yra svarbus, ar pripažįstama jo teisė į visavertį gyvenimą?

„Bendrojo lavinimo švietimo įstaigų tinklo pertvarkymo pagrindinės nuostatos ir etapai“ (2002) dokumente išsakyta nuostata, kuria siekiama ne uždarinėti negausias mokyklas, o jas tobulinti, siekiant, kad jos būtų atviros ne tik vaikui, bet ir jo poreikiams. Siekiama, kad mokykla taptų švietimo, kultūros centru. Patalpas panaudoti klubų, suaugusiųjų švietimo centrų, bibliotekų, parapijos namų įkūrimui. Kaimo mokykloms priskiriama funkcija tapti kaimo kultūros židiniu.

Apibendrinant galima teigti, kad išryškėja keletas kaimo mokyklų ypatumų. Kaimo mokyklose mažas vaikų skaičius suteikia galimybę mokytojui labiau pažinti vaiką, jo poreikius, galimybes, diferencijuoti, individualizuoti darbą. Tačiau tuo pat metu iškyla ir mokytojo pagalbininko, specialistų reikmė, kuri leistų suteikti SUP mokiniams savalaikę, visavertę pagalbą.

Specialiųjų ugdymo paslaugų teikimo programoje“ (2004) sakoma, „kad mokyklose trūksta specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų. Šių specialistų ypač stokojama kaimo mokyklose“. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad kaimo mokyklose ribotai teikiama specialioji pedagoginė pagalba. Vienas, du ar dešimt vaikų yra verti pagarbos ir priėmimo, kiekvienas jų turi gauti specialiąsias paslaugas.

Kitas svarbus ypatumas tas, kad ugdymo aplinka nėra tinkamai pritaikyta SUP mokiniams ugdyti. Galima įžvelgti požiūrį, galbūt tai bendras daugumos visuomenės požiūris, kad dėl vieno ar dviejų vaikų neverta švaistyti lėšų, tuos pinigus paskirti kitoms reikmėms, tuomet pamiršamas lygių mokymosi galimybių visiems vaikams sudarymo principas.

Kaimo mokyklose ugdymo(si) procese yra svarbu sudaryti sąlygas asmenybės saviraiškai ir savirealizacijai, nes tik galėdamas realizuoti save vaikas geba jausti savigarbą, norą tobulėti, dalyvauti bendruomenės gyvenime. Kaimo vaikui mokykla – vieta, kurioje jis mokosi pažinti ir išreikšti save, todėl labai svarbu, kad jam būtų suteikta visa įmanoma specialioji pagalba, padėsianti asmenybės brendimui.

Kad specialiosios ugdymo paslaugos kaimo mokyklose būtų kokybiškos, reikia, kad mokyklose dirbtų specialieji pedagogai, logopedai, psichologai. Jiems reikia sudaryti tinkamas darbo sąlygas: įrengti atskirus darbo kabinetus, aprūpinti reikalingomis ugdymo priemonėmis. Labai svarbu, kad specialistai išmanytų vaiko raidos dėsningumus, gebėtų pritaikyti mokymo būdus, parinktų mokymo priemones, bendradarbiautų ir į ugdymo procesą įtrauktų vaikus ir jų tėvus.

1.6. Tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai

Tyrimo objektas – specialiojo ugdymo paslaugos kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo tikslas – iširti specialiojo ugdymo paslaugų teikimo specifiškumą kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti kaimo bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų pasirengimą ugdyti specialiųjų poreikių vaikus.
2. Atskleisti teikiamas specialiojo ugdymo paslaugas kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.
3. Nustatyti didžiausias specialiojo ugdymo organizavimo problemas kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.
4. Išsiaiškinti specialistų, tėvų ir vaiko bendradarbiavimo pobūdį kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Respondentai ir jų atranka

Tyrimas buvo atliktas 2009 m. kovo – balandžio mėnesiais. Tyrimui naudota tikslinė atranka. Tyrimo generalinė aibė yra Lietuvos vidurinių ir pagrindinių mokyklų skyrių (kaimo pradinės mokyklos) pradinį klasių mokytojai. Tyrimo imtis Marijampolės apskrities mokytojai, dirbantys kaimo mokyklose. Marijampolės apskritis pasirinkta todėl, kad čia gyvenantys respondentai buvo lengviausiai prieinami tyrėjai. Respondentais pasirinkti kaimo skyrių mokytojai, nes jie geriausiai žino teikiamas specialiojo ugdymo paslaugas, jų kokybę ir dirba su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais.

2.2. Tyrimo metodas

Tyrimo metodu buvo pasirinkta apklausa, kuri buvo vykdoma anketavimo būdu. Anketa (žr. priedą) sudaryta remiantis mokslinės literatūros analize. Šis metodas pasirinktas todėl, kad mokytojai, pildydami anketą, galėjo apgalvoti atsakymus. Raštu išdėstyti klausimai ir teiginiai sukelia mažiau neaiškumų, nei žodinis interviu. Sudaryta anketa yra vienoda visiems tiriamiesiems, standartizuota, o tai leido surinkti vienodus duomenis.

Anketą sudaro 24 klausimai: uždari klausimai bei teiginiai, į kuriuos atsakoma, parenkant variantą iš pateiktų, mišrūs klausimai bei teiginiai, į kuriuos atsakoma, pasirenkant variantą iš pateiktų, arba galima įrašyti savo atsakymą grafoje „kita“, atviri klausimai, kuriuose reikia įrašyti savąjį atsakymo variantą. Klausimus galima suskirstyti į kelias sritis: duomenys apie respondentų kvalifikaciją, darbo su specialiujų poreikių vaikais patirtis, mokytojų pasirengimas dirbti su specialiujų poreikių vaikais, specialistų teikiamos paslaugos, vaiko ir tėvų įtraukimas į specialųjį ugdymą. Visos klausimų sritys įeina į specialiujų ugdymo paslaugų sampratą, todėl tiriamųjų atsakymai į pateiktus klausimus leido išsiaiškinti specialiojo ugdymo paslaugų teikimo specifiką kaimo pradinėse mokyklose.

2.3. Duomenų tvarkymas

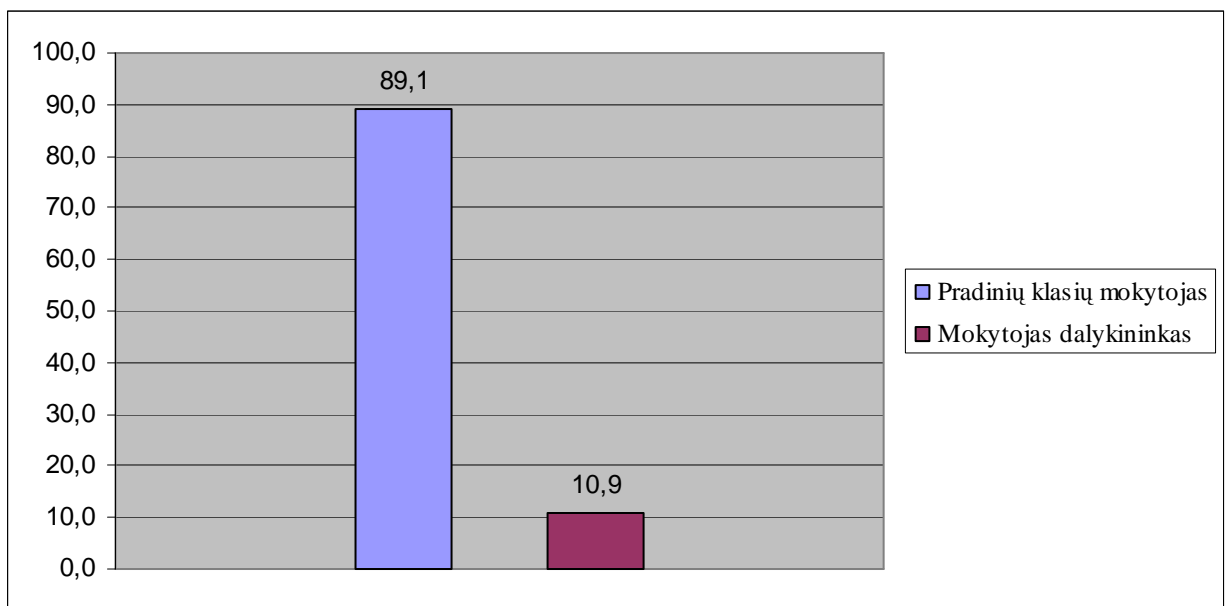
Duomenų tvarkymas vyko naudojant Microsoft Excel programą. Duomenys pateikiami diagramose procentinėmis išraiškomis.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Rezultatai daugiausia pateikiami diagramose, kad geriau būtų matomi skirtumai. Rezultatai aptariami pagal klausimų apimamas sritis.

3.1. Duomenys apie respondentų kvalifikaciją

Anketinės apklausos metu apklausta 100 kaimo pradinių klasių mokytojų. Mokytojų išsimokslinimas yra vienas iš ugdymo kokybės gerinimo veiksnių. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad didžioji dauguma apklaustųjų yra pradinių klasių mokytojai, o mažuma yra mokytojai dalykininkai. Daugumos mokytojų išsilavinimas leidžia kokybiškai dirbti pradinių klasių mokytojais. Pedagogų pasiskirstymas pagal pedagoginę kvalifikaciją pateiktas 1 paveiksle.

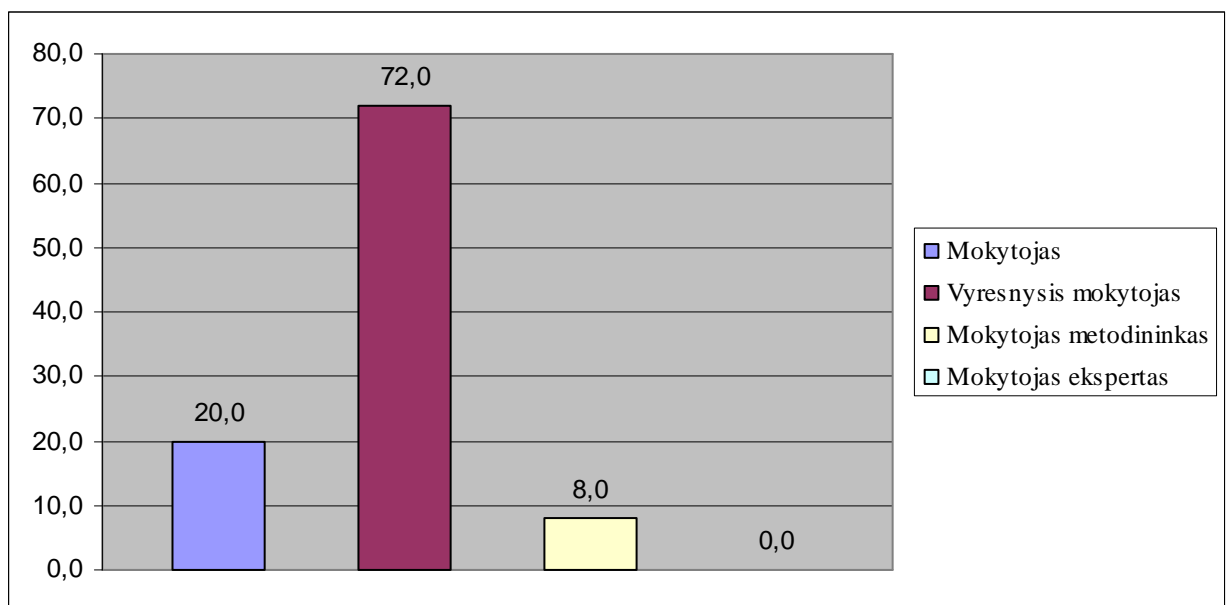

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginę klasifikaciją (proc.)

Viena iš esminių sąlygų, leidžianti sėkmingai ugdyti SUP mokinius bendrojo lavinimo mokykloje, yra pedagogų kompetencija. Kompetencija yra mokytojo teorinis ir praktinis pasiruošimas ugdyti SUP mokinius. Nuo pedagogo kompetencijos lygio priklauso ne tik ugdymo kokybė, bet ir mokinių savijauta klasėje. Kompetenciją sudaro teorinės žinios, įgytos studijuojant pedagogikos specialybę, kvalifikacijos kėlimo kursuose įgytos žinios, nuostatos į savo darbą, profesinė etika, pedagoginio darbo patirtis.

Žvelgiant į respondentų pasiskirstymą pagal kvalifikacinę kategoriją (2 pav.) matome, kad daugiau kaip pusė apklaustųjų turi vyresniojo mokytojo pedagoginę kvalifikaciją. Mažuma respondentų turi mokytojo metodininko kvalifikaciją. Penktadalis respondentų turi mokytojo kvalifikaciją. Mokytojų ekspertų tarp apklaustųjų nebuvo. Galima daryti išvadą, kad kaimo pradinių klasių mokytojai turi pakankamą kvalifikaciją ugdyti SUP poreikių vaikus.

Apdorojant duomenis pastebėta, kad galbūt būtų buvę tikslinga respondentų paklausti apie jų pedagoginio darbo patirtį. Mokyklose dirbantys pedagogai 10 – 15 ir daugiau metų gali būti neišklause specialiojo ugdymo kurso, nes jo svarba yra pradėta akcentuoti tik po nepriklausomybės atgavimo.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (proc.)

Iš tyrimo duomenų matoma, kad didžioji dauguma mokytojų turi tinkamą kvalifikaciją ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus. Tačiau pastebėta, kad tarp respondentų nėra eksperto kvalifikaciją turinčių mokytojų, o tai galėtų prisidėti prie teikiamų specialiųjų ugdymo paslaugų gerinimo kokybės kaimiškose mokyklose. Mokytojai ekspertai, dirbdami praktinį pedagogo darbą ir turėdami daugiau teorinių žinių, mato integracijos proceso problemas, trūkumus ir gali rengti metodinę medžiagą, teikti rekomendacijas, siūlymus savivaldybių, apskričių švietimo skyriams, švietimo ministerijos darbo grupėms. Galima išvelgti, kad galbūt mokytojai ekspertai dažniau pasirenka miesto

mokyklas, nes ten sudarytos geresnės darbo ir gyvenimo sąlygos, didesnės galimybės kelti ir tobulinti savo kvalifikaciją.

Darbo su specialiųjų ugdymosi poreikių vaikais patirtis

Dirbant mokykloje, tenka susidurti su skirtingų ugdymosi poreikių, gebėjimų vaikais. Per trumpą laiką reikia patenkinti skirtingus individualius mokinių poreikius. Norint sėkmingai tenkinti SUP mokinių poreikius, pirmiausia reikėtų žinoti, kas yra specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikas. Tyrimo metu respondentai pateikė savo nuomonę minėtu klausimu. Dauguma respondentų pažymėjo, kad specialiųjų ugdymosi poreikių vaikas – tai mokinys, kurio ugdymui(si) reikalinga specialistų pagalba. Tai vaikai, kurie negeba mokytis pagal bendrąsias programas, kuriems programos yra adaptuojamos, modifikuojamos, individualizuojamos. Kiti respondentai pažymėjo, kad tai vaikai, turintys fizinę bei psichinę negalę. Tik keletas respondentų pažymėjo, kad SUP mokinys yra ir ypatingai gabus mokinys (žr. 1 lentelę).

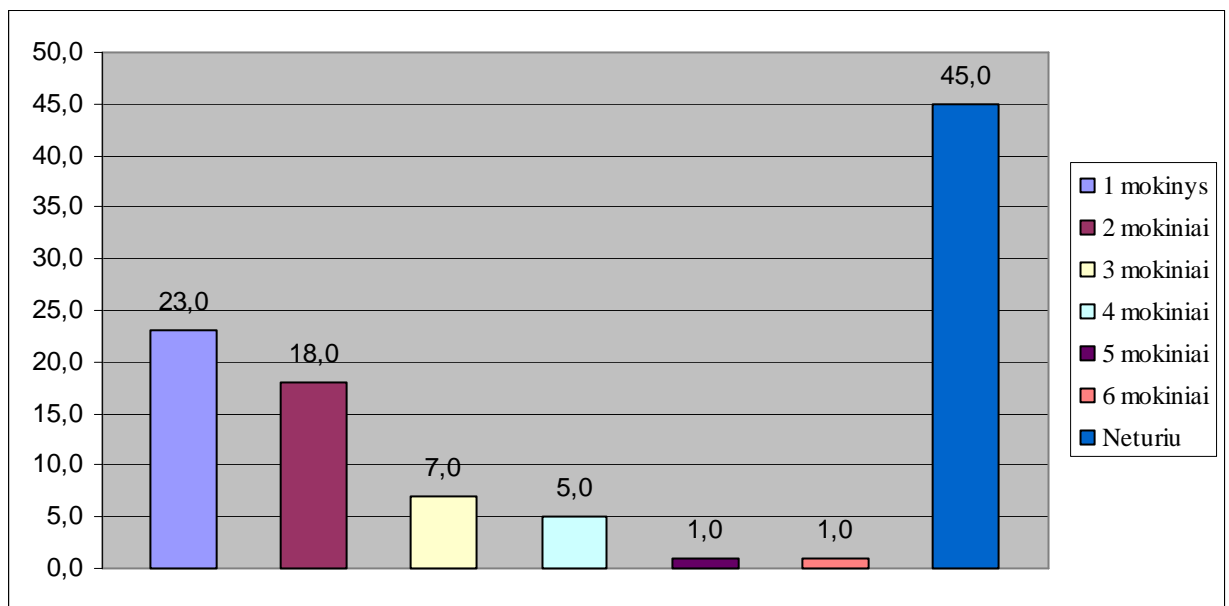
1 lentelė. Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų samprata (proc.)

Specialiųjų poreikių mokinys – tai...	Procentas
mokinys, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių, kuriam reikia pritaikyti specialiojo ugdymo programą arba alternatyvius mokymosi metodus.	30,8
mokinys, kuris nesugeba mokytis pagal bendrąsias programas, turintis ribotas mokymosi galimybes.	38,5
mokinys, turintis pažinimo procesų sutrikimų, lemiančių mokymosi negales bei elgesio sutrikimus.	29,9
ypatingai gabus mokinys.	0,8

Apibendrinant respondentų išsakytas mintis, galima teigti, kad pedagogų specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų įvardijimai yra panašūs, akivaizdžių matomų skirtumų nepastebėta.

Tyrimo metu siekta sužinoti, kiek specialiųjų poreikių mokinių yra ugdoma respondentų klasėse. Apdorojant duomenis pastebėta, kad beveik pusė respondentų atsakė, kad specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių klasėje neturi. Todėl darbo autorei kyla klausimas: gal vaikams specialieji ugdymo(si) poreikiai nėra nustatyti? Nagrinėjant teoriją

bei iš praktikos žinome, kad vaikų specialieji ugdymo(si) poreikiai pastebimi ne tik per matomą negalę, bet ir per ypatinguosius gebėjimus, kurie gali būti identifikuojami individualiai atkreipiant dėmesį į kiekvieną vaiką. Tam tikri vaiko negebėjimai gali būti priskiriami prie socialinių įgūdžių stokos, menko socialinio išsivystymo, ypač jei vaikas auga ne visai darnioje šeimoje. Daugiau negu penktadalis mokytojų klasėje turi vieną SUP mokinį, panašus respondentų skaičius teigia klasėje turintys 2 – 3 tokius vaikus. Labai maža dalis pedagogų teigia turintys 5 ir 6 SUP mokinius. Specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių pasiskirstymas klasėse matomas 3 paveiksle.

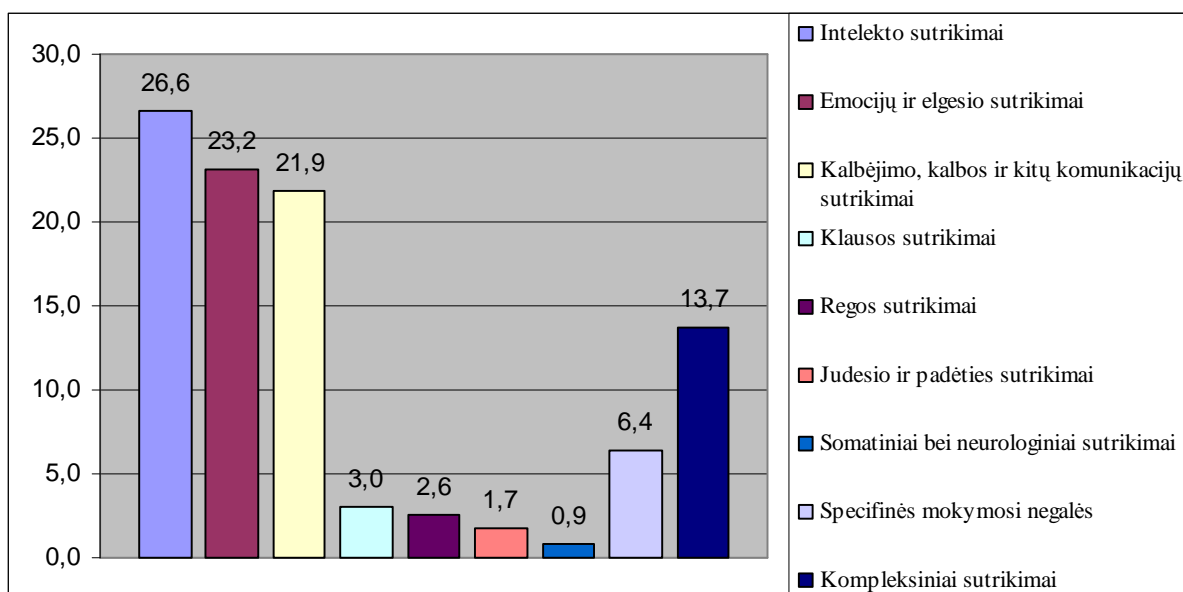

3 pav. SUP mokinių pasiskirstymas klasėse (proc.)

Galima daryti išvadą, kad kaimo mokyklų klasėse specialiųjų ugdymo(si) vaikų nėra daug, tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad kaimo mokyklose mokosi mažiau vaikų nei miesto. Kaimo mokyklose mokytojui vienu metu tenka dirbti su dviem klasėmis, o turint specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaiką sudėtinga ugdymo procesą organizuoti taip, kad visų klasėje besimokančių vaikų poreikiai būtų patenkinti. Natūraliai iškyla specialistų pagalbos būtinybė.

Ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinį darbo būdai, priemonės taikomi atsižvelgiant į vaiko mokymosi sutrikimus, dėmesio, elgesio ypatumus. Ališauskas (2003) teigia, kad Lietuvoje didžiąją dalį SUP mokinių sudaro vaikai, turintys kalbos ir komunikacijų sutrikimų.

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, su kokių sutrikimų turinčiais vaikais mokytojui dažniausiai tenka dirbti klasėse. Duomenys pateikti 4 paveiksle.

4 pav. Sutrikimų pasiskirstymas mokinių tarpe (proc.)

Diagramos duomenys rodo, kad daugiau negu ketvirtadalis respondentų dirba su intelekto sutrikimą turinčiais vaikais, mažiau negu ketvirtadalis – emocijų ir elgesio. Penktadalis mokytojų pažymėjo kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijų sutrikimus. Daugiau nei dešimtadalis respondentų nurodė ugdantys vaikus, turinčius kompleksinius sutrikimus. Mažiausiai pedagogai nurodė turintys somatinių ir neurologinių bei judesio, padėties sutrikimų mokinių.

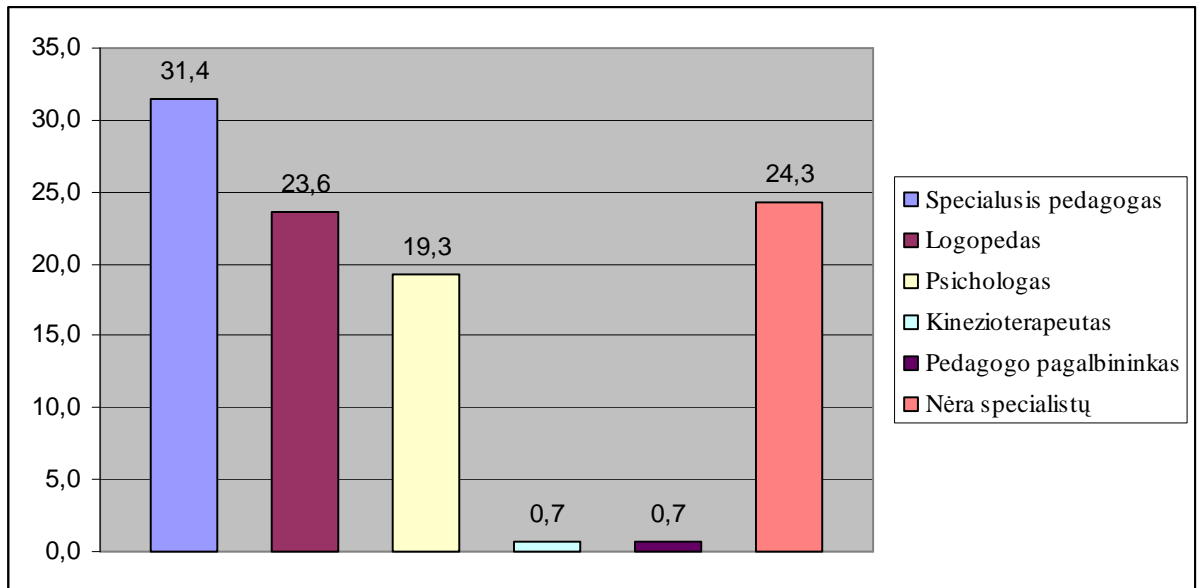
Akivaizdu, kad tarp kaimo mokyklų mokinių dominuoja intelekto, emocijų ir elgesio, kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijų sutrikimai. Mažiau yra somatinių bei neurologinių, judesio bei padėties, regos sutrikimų turinčių vaikų. Atsižvelgiant į gautus duomenis, su kokių sutrikimų turinčiais vaikais respondantai dirba, galima daryti prielaidą, kad logopedo bei specialiojo pedagogo, psichologo pagalba labai reikalinga, ir visi specialistai kaimo pradinėje mokykloje turėtų teikti specialiąsias ugdymo paslaugas.

3.2. Specialistų teikiamos paslaugos

Mokytojui, dirbančiam mokykloje ir ugdant SUP mokinį, natūraliai kyla įvairių problemų, abejonių dėl pasirinkto ugdymo proceso tinkamumo. Galimybė sulaukti

patarimo iš specialistų suteikia pedagogui saugumo, pasitikėjimo savimi jausmą. Vienas iš veiksmingiausių pagalbos teikimo būdų yra specialistų pagalba ugdant SUP vaikus. Pirmiausia norėta apžvelgti situaciją kaimo mokyklose ir nustatyti, kokią pagalbą gauna mokytojai.

Apie specialiosios pagalbos teikimą kaimo mokyklose galima spręsti nagrinėjant, kokie specialistai dirba su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais (žr. 5 paveikslą).

5 pav. Specialistų pasiskirstymas mokyklose (proc.)

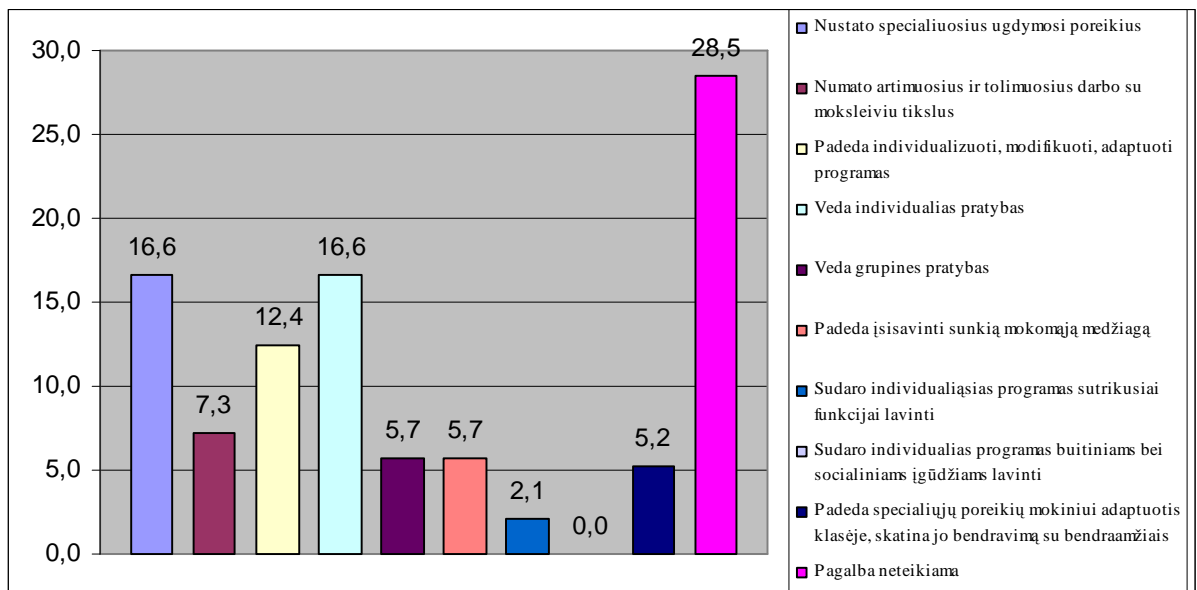
Analizuojant anketų duomenis, pastebima, kad beveik trečdalis mokyklų turi specialųjį pedagogą, daugiau nei penktadalyje mokyklų dirba logopedai, tiek pat mokyklų turi psichologą. Kai kuriose mokyklose yra kinezioterapeutų ir pedagogų pagalbinkų. Daugiau negu penktadalis mokytojų pažymėjo neturintys mokykloje specialistų.

Gautus tyrimo rezultatus galima palyginti su Naruškevičienės (2005) atlikto tyrimo „Specialiojo ugdymo paslaugų bendrojo lavinimo mokyklose teikimo analizė“ rezultatais. Apklausa vyko 15 Vilniaus bendrojo lavinimo mokyklų. 88 proc. pedagogų nurodė, kad jų mokyklose dirba psichologai, 78 proc. Nurodė logopedus ir vos daugiau kaip pusė – 52 proc. - specialiuosius pedagogus. Palyginus abiejų tyrimų duomenis, aiškiai matomas skirtumas tarp specialistų pasiskirstymo mieste ir kaime.

Apibendrinant gautus rezultatus galima daryti prielaidą, kad Marijampolės apskrityje dirbančių specialistų skaičius atspindi visos šalies kaimo mokyklų padėtį. Specialioji pagalba turi būti teikiama kaip galima anksčiau, pradinėje ugdymo(si)

pakopoje, nes daro įtaką tolimesniam vaiko vystymuisi, elgesiui. Galima teigti, kad dauguma specialiųjų poreikių mokinių, besimokančių kaimo pradinėje mokykloje, negauna kokybiškos specialiosios ugdymo pagalbos. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikas netenka lygių galimybių kartu su bendraamžiais tobulėti, vystytis. Laiku nesuteikta pagalba atsiliepia visam gyvenimui ir gali iššaukti vaiko elgesio problemas.

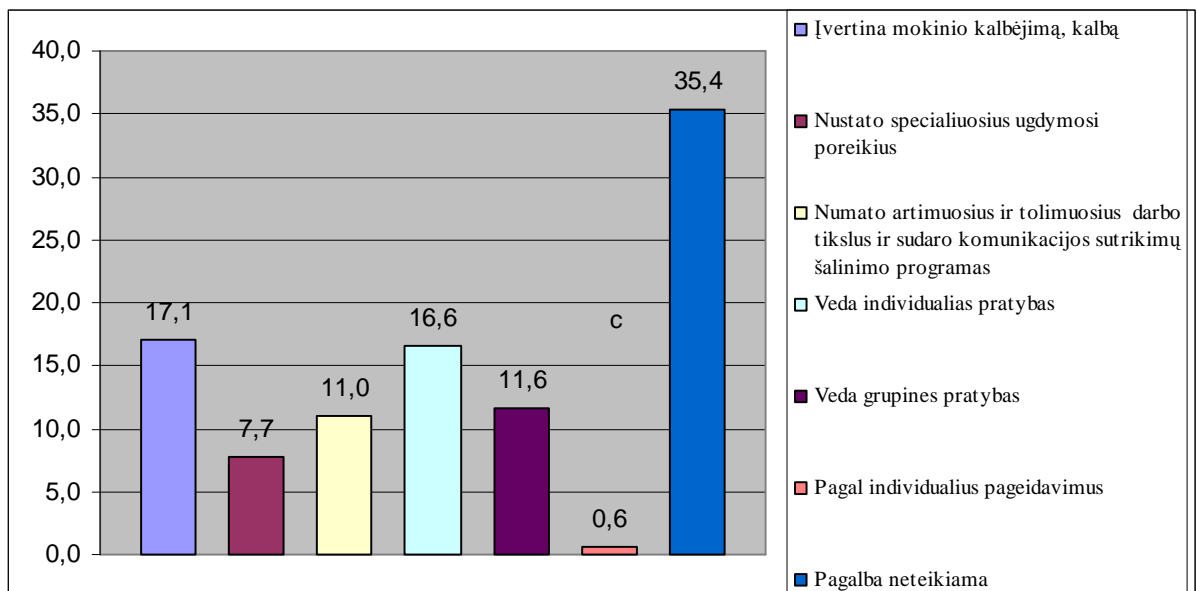
Vienas iš specialiosios pedagoginės pagalbos teikėjų yra specialusis pedagogas. Specialusis pedagogas kartu su klasės mokytoju padeda spręsti specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikų ugdymo(si) problemas, atlieka didžiulį vaidmenį ugdymo procese. Specialiojo pedagogo teikiamos paslaugos matomos 6 paveiksle.

6 pav. Specialiojo pedagogo teikiamos paslaugos SUP mokiniams (proc.)

Daugiau nei ketvirtadalis respondentų pažymėjo, kad mokykloje specialiojo pedagogo paslaugos nėra teikiamos. Mažiau nei penktadalis mokytojų nurodė, kad specialieji pedagogai veda individualias pratybas bei nustato specialiuosius ugdymosi poreikius. Labai mažas procentas specialistų padeda mokiniui įsisavinti mokomąją medžiagą bei veda grupines pratybas. Tačiau specialistai nesirūpina vaiko socialiniais santykiais, adaptacija klasėje, nors turėtų būti svarbu siekti, kad vaikai geriau pasiręgtų savarankiškam gyvenimui, įgytų socialinių įgūdžių. Specialiojo pedagogo darbo tikslas – suteikti specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikui individualią, neatidėliotą, ilgalaikę, kryptingą pagalbą, kurios labai reikia specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikams kaimo mokyklose. Tačiau pagalba teikiama nepakankamai.

Atliktas tyrimas parodė, kad kaimo mokyklose dominuoja kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijų sutrikimai (4 pav.), todėl labai svarbu, kad kaimo mokyklose dirbtų logopedas. Logopedo pagalba praverstų ir vaikams, kurie atėję į mokyklą nemoka aiškiai išsakyti minčių, pasakoti, tokių vaikų žodynas skurdus. Tyrimo metu nagrinėta, kokią pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams teikia logopedas. Logopedo teikiama pagalba atsispindi 7 paveiksle.

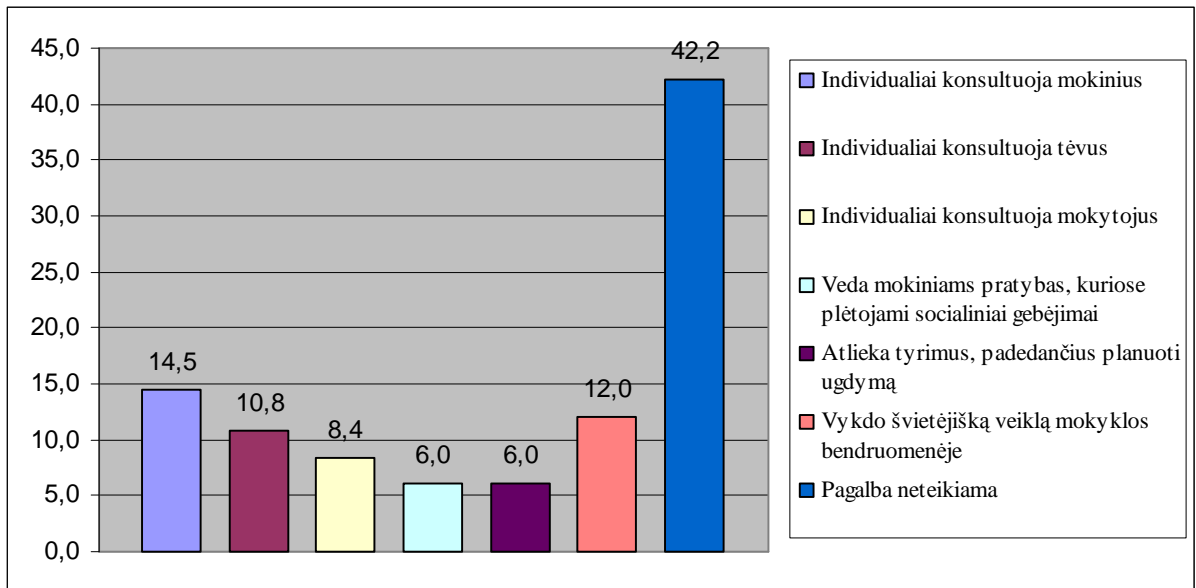

7 pav. Logopedo teikiama pagalba SUP turintiems mokiniams (proc.)

Pateiktame paveiksle matome, kad beveik penktadaliui mokinių logopedas įvertina kalbėjimą ir kalbą, veda individualias pratybas. Daugiau nei dešimtadaliui padeda individualizuoti programas. Tik labai mažas procentas mokinių gauna tiesioginę logopedo pagalbą pratybų metu. Daugiau nei trečdalis respondentų pažymėjo negaunantys logopedo pagalbos. Galima teigti, kad mažas skaičius specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gauna logopedo pagalbą kaimo pradinėse mokyklose. Žinant, kad kalbėjimas, mokėjimas reikšti savo mintis yra žmogaus socializacijos, bendravimo pagrindas, galima teigti, kad logopedinės pagalbos teikimas kaimo mokyklose yra nepakankamas. Kalbos sutrikimai vaikui gali formuoti menką savivertę, izoliaciją. Norint gauti teigiamų rezultatų šalinant kalbos, kalbėjimo ir kitų komunikacijų sutrikimus, labai svarbu ankstyva problemų diagnostika ir ankstyva specialisto pagalba.

Dažnai vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, patiria bendravimo su bendraamžiais problemų, nemoka palaikyti socialinių ryšių. Mokyklos psichologas gali padėti įveikti vaikų emocijų, elgesio, bendravimo problemas, taip pat padėti formuoti

teigiamą ugdymo aplinką. Todėl svarbu panagrinėti, kokią pagalbą kaimo mokyklose teikia psichologas. Psichologo teikiama pagalba SUP vaikams atsiskleidžia 8 paveiksle.

8 pav. Psichologo teikiama pagalba SUP mokiniams (proc.)

Net pusei kaimo bendrojo lavinimo mokyklose besimokančių specialiųjų poreikių vaikų psichologo pagalba neteikiama. Tik daugiau nei dešimtadalis vaikų gauna tiesioginę pagalbą konsultacijų metu. Keletui procentų vaikų yra vedamos grupinės pratybos, kurių metu plėtojami socialiniai gebėjimai. Tik daugiau nei dešimtadalis psichologų vykdo švietėjišką veiklą mokyklos bendruomenėje.

Esant sunkiai šalies ekonominei situacijai, daugelio kaime gyvenančių šeimų finansinė socialinė padėtis yra sunki, todėl daugelis tėvų turi ir psichologinių problemų, kurios paliečia vaikus. Vadinasi, vaikai turi ne tik mokymosi sunkumų, bet ir bendravimo, socialinių problemų, kurias padėtų spręsti mokyklų psichologai. Turėtų būti atkreiptas dėmesys, kad kaimo mokyklose besimokantys vaikai neturi pakankamų galimybių gauti psichologo pagalbą. Galima teigti, kad psichologinė pagalba SUP vaikams pradinėse kaimo mokyklose teikiama nepakankamai.

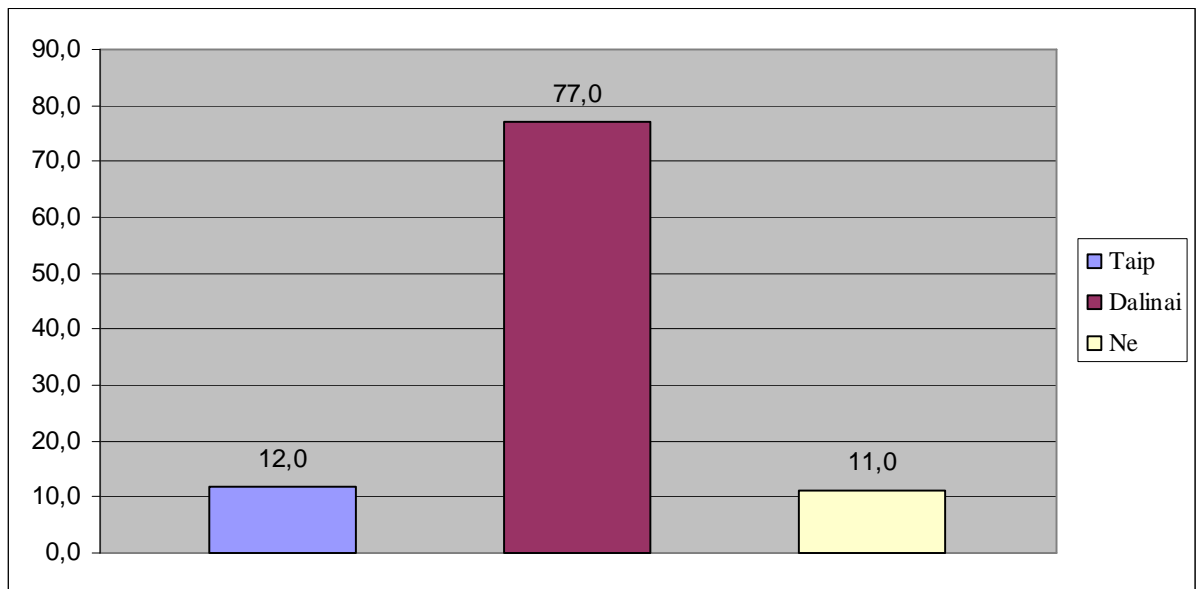
Kitas svarbus veiksnys, teikiant pedagoginę pagalbą specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikams, yra tinkama aplinka. Galimybė ugdymą organizuoti atskiroje patalpoje teigiamai veikia mokytojo ir mokinio darbo kokybę. Ugdymo aplinka gali padidinti ar sumažinti vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius. Tik penktadalis apklaustų kaimo mokyklų mokytojų pažymėjo turintys atskirą patalpą darbui su specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokiniais. Didžioji dauguma respondentų atsakė tokios patalpos neturintys.

Galima daryti prielaidą, kad ugdomoji aplinka kaimo pradinėse mokyklose nėra tinkamai pritaikyta. Iš tiesų ugdomoji aplinka nėra tik atskira patalpa, tai ir tualetų, pandusų įrengimas specialiųjų poreikių vaikams, specialiosios ugdymo, kompensacinės priemonės, mokyklos bendruomenės požiūris į SUP vaikus. Būtų buvę tikslinga darbe panagrinėti šį klausimą plačiau.

Analizuodami tyrimo duomenis matome, kad specialiosios ugdymo pagalbos teikimas kaimo mokyklose yra nepakankamas. Susiklosčiusi sudėtinga situacija iš dalies priklauso nuo mokyklos administracijos, rajonų švietimo skyrių galimybių spręsti šias problemas. Nepakankamai skiriama lėšų etatams steigti, mokyklos aplinkai pritaikyti, specialiosioms ugdymo priemonėms pirkti. Galima daryti prielaidą, kad mokinio krepšelio lėšos panaudojamos daugumos vaikų poreikiams tenkinti, o kadangi specialiųjų poreikių vaikai sudaro mokyklos bendruomenės mažumą, jų poreikiai tenkinami nepakankamai. Galima daryti prielaidą, kad dominuoja nuomonė – dėl kelių vaikų nėra būtina steigti specialiojo pedagogo, logopedo, psichologo etatų, pamirštama, kad psichologas, logopedas gali teikti paslaugas ne tik SUP vaikams. Tyrime nepalieti gabieji vaikai, kurie turi ypatingų gebėjimų, o jiems taip pat reikalinga specialiojo pedagogo pagalba. Kaimo mokyklos pedagogui yra sunku vienam kokybiškai tenkinti gabaus vaiko ugdymo(si) poreikius. Kita vertus, reikia nepamiršti, kad jei vienais mokslo metais specialiųjų poreikių vaikų nėra, tai kitais metais jų gali būti. Investicija į specialųjį ugdymą turėtų būti nuolatinė. Apibendrinant galima teigti, kad dažniausiai kaimo mokytojas yra paliktas vienas su savo problemomis ir jų sprendimas priklauso nuo pedagogo požiūrio į SUP vaikus, kompetencijos, materialinių ir žmogiškųjų išteklių.

3.3. Mokytojų pasirengimas dirbti su specialiųjų poreikių vaikais

Norint sėkmingai ugdyti SUP mokinių, reikia pritaikyti ugdymo metodus, formas, turinį. Kad visas šis procesas vyktų sklandžiai, mokytojas turi turėti žinių apie SUP mokinių ugdymo ypatumus. Žinių apie specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymą pakankamumas parodytas 9 paveiksle.

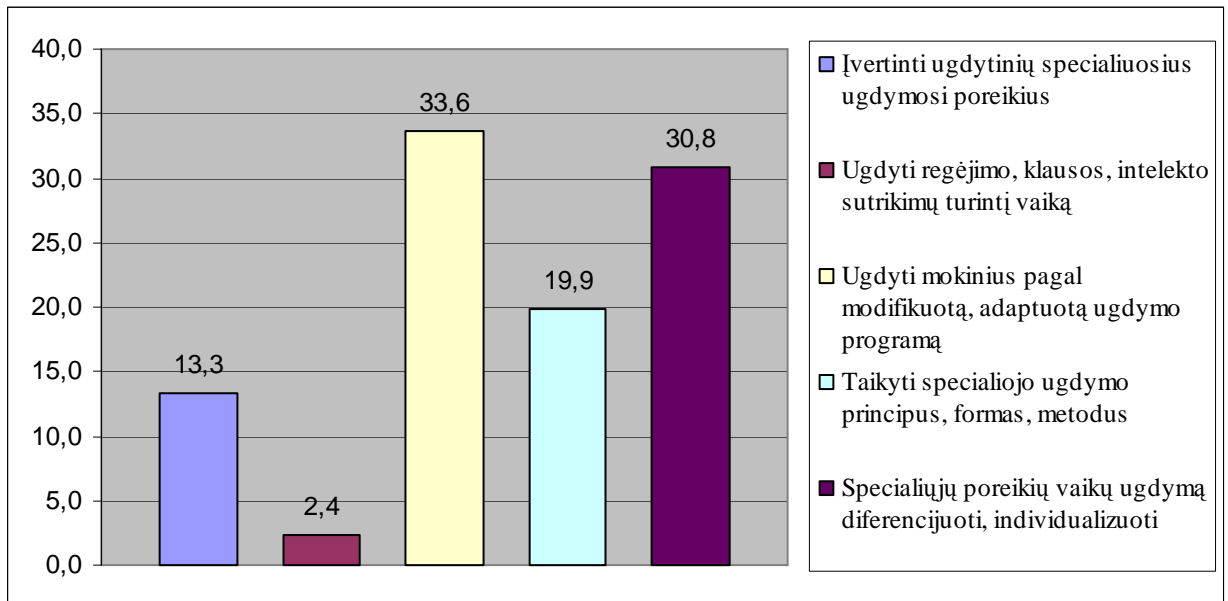

9 pav. Žinių apie SUP mokinių ugdymą pakankamumo vertinimas (proc.)

Tyrimo metu nagrinėjant šią sritį pastebėta, kad beveik dešimtoji dalis mokytojų savo žinias įvertino teigiamai. Panaši dalis respondentų pažymėjo, kad neturi žinių apie specialųjų ugdymą, o didžioji dauguma, daugiau nei trys ketvirtadaliai respondentų, pažymėjo žinių turintys tik dalinai. Galima teigti, kad tokia situacija susiklostė todėl, kad specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas pradėta tik po nepriklausomybės atkūrimo. Specialistai dirbti su specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikais tikslingai pradėti ruošti prasidėjus integracijos procesui. Mokytojai, nesusidūrę su SUP vaikais, galbūt nekėlė savo kvalifikacijos, neįgijo reikalingų žinių.

Šiuolaikinio ugdymo procese mokytojui tenka didžiulė atsakomybė ugdant specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaiką. Ugdymas iš pedagogo reikalauja teorinio pasiruošimo, žinių bei gebėjimų, atsižvelgiant į mokinio poreikius bei galimybes individualizuoti, adaptuoti ir modifikuoti ugdymo turinį, metodus, formas. Tyrimo metu buvo nagrinėta respondentų gebėjimai atlikti įvairias ugdymo funkcijas. Tai yra svarbu

analizuojant specialiąsias ugdymo paslaugas bei jų specifiškumą. Duomenys pateikti 10 paveiksle.

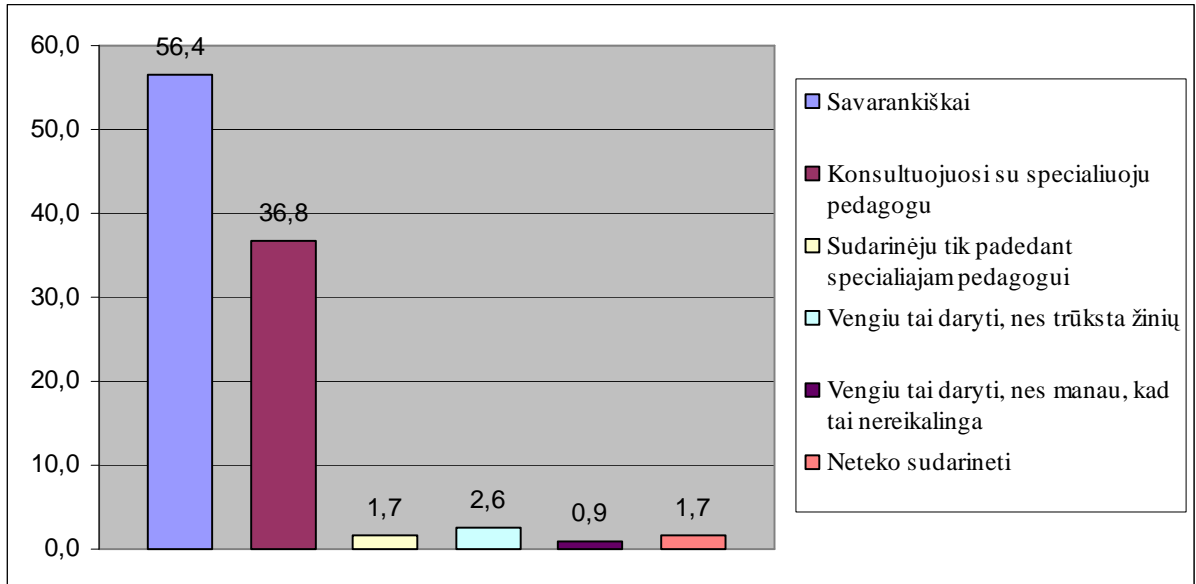

10 pav. Mokytojų ugdymo funkcijų atlikimo įvertinimas (proc.)

Atsiskleidė, kad trečdalis respondentų geba ugdyti mokinius pagal modifikuotą, adaptuotą ugdymo programą. Mažiau negu trečdalis respondentų SUP mokinių ugdymą diferencijuoja, individualizuoja. Beveik penktadalis mokytojų taiko specialiojo ugdymo principus, formas, metodus. Daugiau nei dešimtadalis ugdytojų geba įvertinti ugdytinių specialiuosius ugdymosi poreikius. Ir tik labai maža dalis respondentų gebėtų ugdyti regėjimo, klausos, intelekto sutrikimų turintį vaiką. Gauti duomenys atskleidžia, kad mokytojų kvalifikacijos kėlimui reikia skirti didesnę dėmesį, sudaryti sąlygas mokytojams siekti žinių, tobulėti. Atkreipti pedagogų dėmesį į individualizacijos principo taikymą. Mokytojo priėjimas prie kiekvieno vaiko turi būti individualus.

Sunkiausiai Marijampolės apskrities pradinių klasių mokytojams sekasi įvertinti ugdytinio specialiuosius ugdymosi poreikius, gali būti, kad mokytojai, nurodę neturintys SUP vaikų, negeba atpažinti jų specialiųjų ugdymosi poreikių, todėl mano jų neturintys.

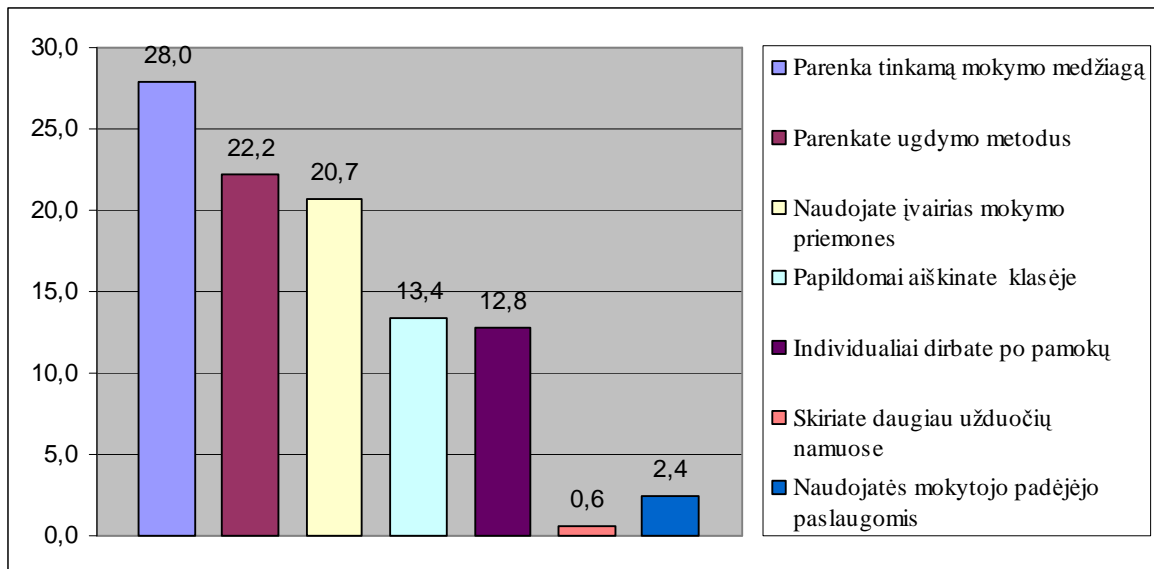
Nagrinėjant respondentų darbo specifiškumą su specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikais taip pat buvo aiškintasi, kaip mokytojai ugdymo programas adaptuoja, modifikuoja, individualizuoja. Svarbu buvo panagrinėti, ar tai atlieka labiau savarankiškai, ar dirbdami komandoje. Duomenys pateikti 11 paveiksle.

11 pav. Pedagogų gebėjimai individualizuoti programas (proc.)

Gauti duomenys atskleidė, kad pusė respondentų programas vaikams individualizuoja savarankiškai, nors prieš tai teigė žinių apie specialų ugdymą turintys tik iš dalies. Daugiau nei trečdalis respondentų konsultuojasi su specialiuoju pedagogu. Taip pat tyrime matoma, kad vis dėlto keli šimtdaliai apklaustųjų laikosi neigiamos nuostatos į programų adaptavimą arba dėl to, kad negeba to daryti, arba mano, kad tai nebūtina. Savarankiškai pritaikyti programas kiekvienam specialiųjų ugdymosi poreikių vaikui yra pakankamai sunku, reikia prisiimti didelę profesinę atsakomybę. Galime išvelgti, jog bendradarbiavimas ir darbas komandose kaimo mokyklose nėra priimtinas, o jei mokykloje nėra specialistų, nėra prieinamas. Tai dar vienas pavyzdys, parodantis darbo kaimo mokyklose specifiškumą. Tyrime gauti duomenys rodo, kad programų individualizavimo procesas kaimo mokyklose vyksta nepakankamai kokybiškai.

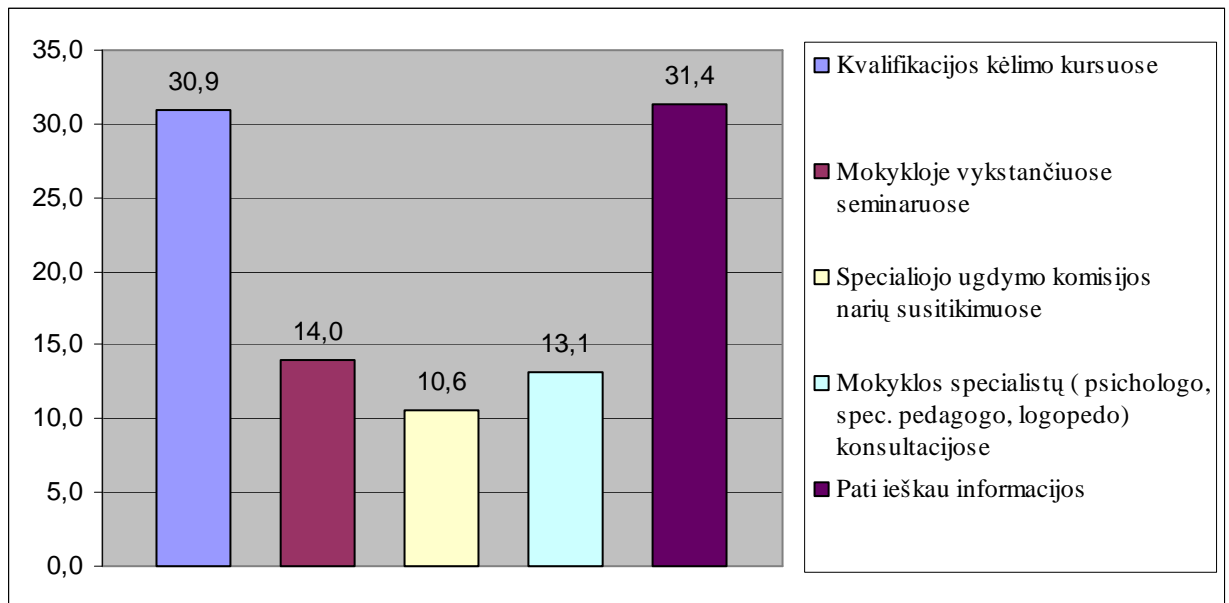
Kitas svarbus aspektas, nagrinėjant mokytojų darbo specifiką dirbant su specialiuųjų ugdymo(si) poreikių turinčiais vaikais – kokią specialiąją ugdymo(si) pagalbą pedagogai suteikia minėtiems vaikams. Duomenys pateikti 12 paveiksle.

12 pav. Mokytojo pagalba SUP mokiniui ugdomajame procese (proc.)

Daugiau negu ketvirtadalis respondentų parenka tinkamą mokymo medžiagą, šiek tiek mažiau mokytojų parenka ugdymo metodus ir mokymo priemones, kas yra labai svarbu ugdymo procese. Vyksta individualus darbas su specialiuųjų ugdymo(si) poreikių vaikais pamokų metu. Daugiau nei dešimtadalis mokytojų dirba su vaikais po pamokų. Tik keli procentai pedagogų pažymėjo turintys mokytojo padėjėją, kuris padeda diferencijuoti pagalbą. Pusė proc. apklaustųjų skiria daugiau užduočių namuose, kas nėra tikslinga. Specialiuųjų ugdymosi poreikių vaikas, turėdamas mokymosi sunkumų, paliekamas vienas su savo problemomis. Tokia pagalba neteikia jokios naudos, o priešingai – mažina mokymosi motyvaciją, sukelia priešišumą, mažina pasitikėjimą savo jėgomis. Apibendrinant 12 paveiksle gautus duomenis, galima teigti, kad pedagogai suteikia reikiamą pagalbą specialiuųjų poreikių vaikams ugdomajame procese parinkdami tinkamą mokymo medžiagą, ugdymo metodus bei įvairias mokymo priemones.

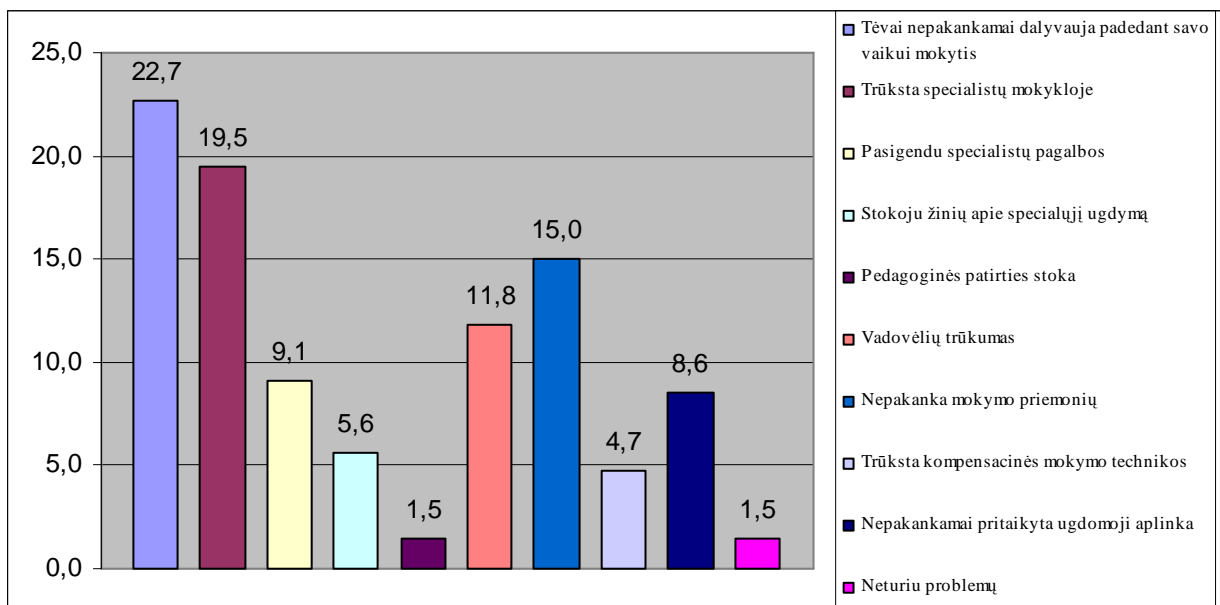
Norint, kad ugdymo procesas vyktų sklandžiai, mokytojas turi nuolat kelti savo kvalifikaciją, tai padeda įgyti ne tik naujų žinių, bet ir ugdyti įgūdžius, dalintis gerąja patirtimi. Mokytojų kvalifikacijos kėlimo šaltiniai matomi 13 paveiksle.

13 pav. Informacijos šaltiniai apie SUP mokinių ugdymą (proc.)

Atlikus anketinę apklausą paaiškėjo, kad mažiau nei trečdalis respondentų atsakė, kad kvalifikaciją kelia organizuojamuose kursuose. Beveik trečdalis mokytojų patys ieško informacijos rūpimais klausimais. Daugiau negu dešimtadalis mokytojų ieško žinių ir pagalbos savo mokyklose. Mokytojai, suprasdami stokojantys žinių, siekia tobulėti ir gauti naujausias pedagogines žinias apie SUP vaikus. Žinias įgyja įvairiais būdais. Pedagogai linkę savarankiškai ieškoti žinių, bet skaitant literatūrą, išigilinama tik į kelis ugdymo aspektus, aprašomus literatūroje. Dalyvaujant kursuose tos žinios yra pateikiamos plačiau analizuojant, be to atsiranda galimybė, bendraujant su kolegomis, pasidalinti ugdymo patirtimi. Žinant, kad universalių ugdymo metodų, tinkančių visiems vaikams, nėra, juos reikia atrasti ir pritaikyti kiekvienam vaikui individualiai. Tyrimo metu gauti duomenys parodo, kad didžiausia dalis respondentų apie specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikus ieško informacijos savarankiškai bei tobulina savo kvalifikaciją kursuose.

Atsižvelgiant į tai, kad ugdymo procese dalyvauja daug žmonių – SUP vaikas, specialistai, mokytojas, vaiko tėvai – pats procesas negali vykti sklandžiai, be jokių sunkumų. Todėl tyrimo metu siekta išaiškinti dažniausiai kylančias problemas teikiant specialiojo ugdymo paslaugas mokyklose (žr. 14 paveikslą).

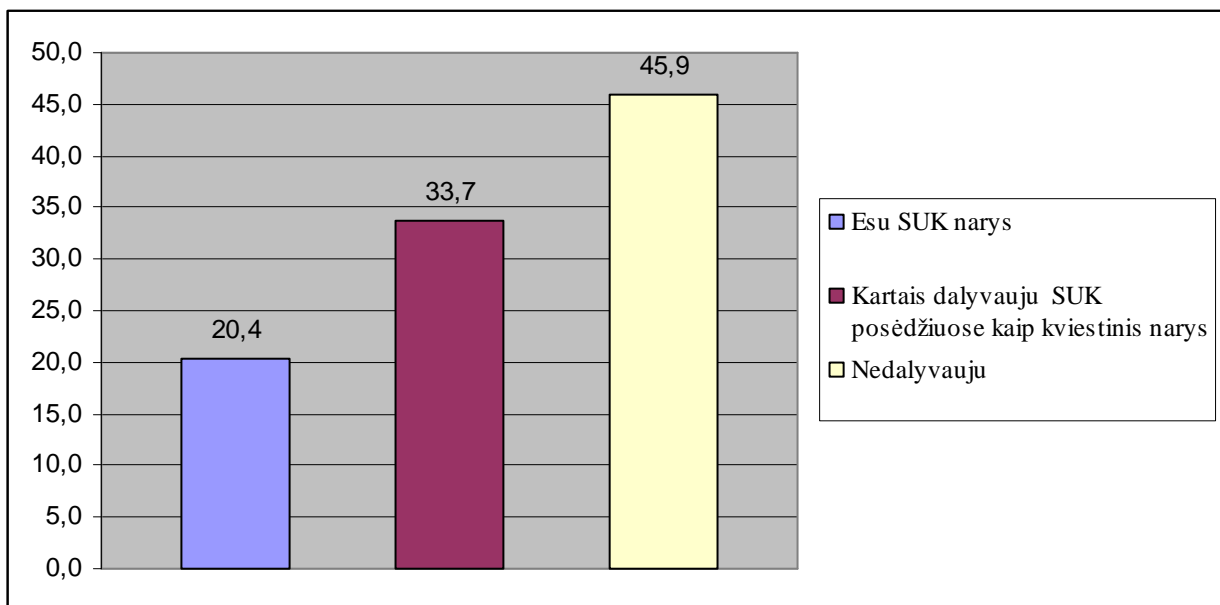

14 pav. SUP mokinių ugdymo problemos (proc.)

Tyrimo metu dauguma dalyvavusių respondentų nurodė iškylančias tokias sunkumų priežastis: beveik ketvirtadalis tėvų nepakankamai domisi vaiko ugdymu, penktadalis apklaustųjų nurodė specialistų trūkumą mokykloje. Apie dešimtadalis respondentų pažymėjo ugdymo priemonių stoką, specialistų pagalbos nebuvimą, vadovėlių trūkumą, nepakankamai pritaikytą ugdomąją aplinką. Pusanthro procento mokytojų nurodė pedagoginės patirties stoką bei tiek pat mokytojų pažymėjo problemų neturintys.

Didžiausios ugdymo problemos kaimo pradinėse mokyklose yra nepakankamas tėvų įsitraukimas į vaiko ugdymo(si) procesą, specialistų trūkumas, specialiųjų ugdymo priemonių stoka, nepritaikyta ugdomoji aplinka.

Pedagogai, dirbantys su specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniais, susiduria su daugeliu problemų. Kyla klausimas: ką daryti, pastebėjus mokymosi sunkumus, kur ieškoti pagalbos, kaip pagerinti ugdymo(si) pasiekimus. Tam, kad panašių problemų būtų mažiau ir žinant, kad vienas iš veiksmingiausių pagalbos teikimo būdų mokytojui yra specialistų pagalba ugdant specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikus, mokyklose yra sudarytos specialiojo ugdymo komisijos. Komisijų tikslas yra suburti ugdymo proceso dalyvius bendradarbiavimui. Tyrimo metu norėta apžvelgti, ar kaimo mokyklose dirbantys pedagogai dalyvauja specialiojo ugdymo komisijoje. Duomenys pateikti 15 paveiksle.

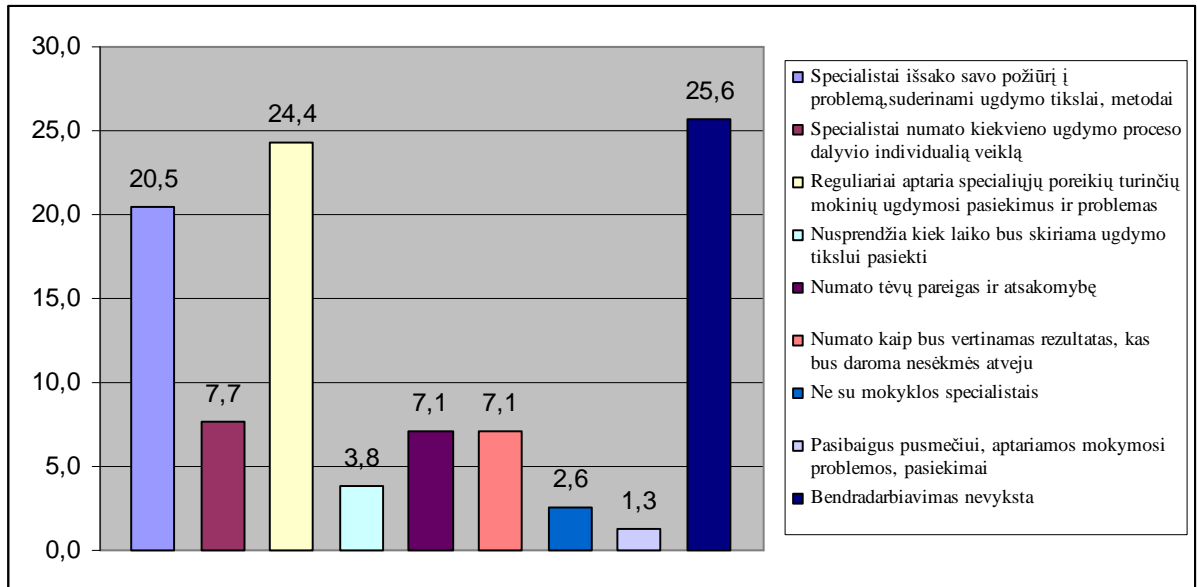

15 pav. Mokytojų dalyvavimas mokyklos SUC veikloje (proc.)

Beveik pusė apklaustų mokytojų teigia nedalyvaujantys mokyklos specialiojo ugdymo komisijos veikloje. Penktadalis respondentų yra komisijos nariai, trečdalis mokytojų kartais dalyvauja posėdžiuose kaip kvietiniai nariai. Išryškėja dar vienas kaimo mokyklų darbo specifiškumas – dauguma pradinių klasių mokytojų nebendradarbiauja su mokyklos specialistais, gali būti, kad tuomet nėra suderinami specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikų ugdymo planai, tikslai ir pagalba nėra kokybiška.

3.4. Specialistų, vaiko ir tėvų įtraukimas į specialųjį ugdymą

Pedagogai turi ne tik ugdyti specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaiką, bet ir gebėti bendrauti su jo tėvais, burti apie save specialistus ir koordinuoti jų veiklą, nukreiptą vaiko reikmėms tenkinti. Siektina, kad bendradarbiavimas tarp mokytojų ir specialistų vyktų nuolat ir organizuotai. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti, kaip bendradarbiavimas vyksta kaimo mokyklose (žr. 16 paveikslą).

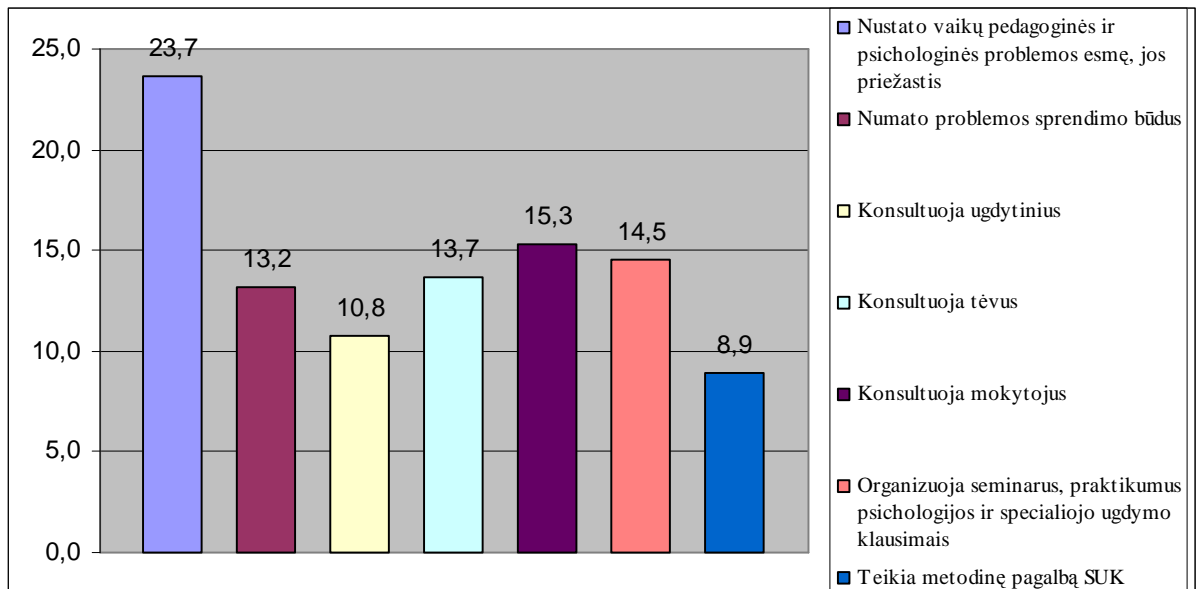

16 pav. Mokytojų ir specialistų bendradarbiavimas (proc.)

Išanalizavus gautus duomenis matome, kad ketvirtadalis respondentų nebendradarbiauja su specialistais. Mažiau nei ketvirtadalis respondentų pažymėjo, kad specialistai ir mokytojai reguliariai aptaria SUP mokinių ugdymosi pasiekimus ir problemas, tokia pati dalis pedagogų pasakė, kad specialistai išsako savo požiūrį į ugdymo procesą ir suderina ugdymo tikslus ir metodus. Labai maža dalis pedagogų nepakankamai dėmesio skiria tėvų pareigoms ir atsakomybei vaiko ugdymo procese bei vaiko pasiekimų įvertinimui ir tolimesniems veiksams, ugdymo procesui nedavus laukiamų rezultatų.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad bendradarbiavimas tarp mokytojų ir specialistų kaimo mokyklose vyksta vangiai. Turėtų būti siektina, kad mokytojai ir specialistai glaudžiau bendradarbiautų. Tyrime išvelgiamas kaimo mokyklų pedagogų darbo specifiškumas yra tas, kad dauguma respondentų labiau renkasi individualų ir savarankišką darbą su SUP vaikais. Komandinis darbas bei specialistų bendradarbiavimas nėra plačiai taikomas kaimo pradinėse mokyklose.

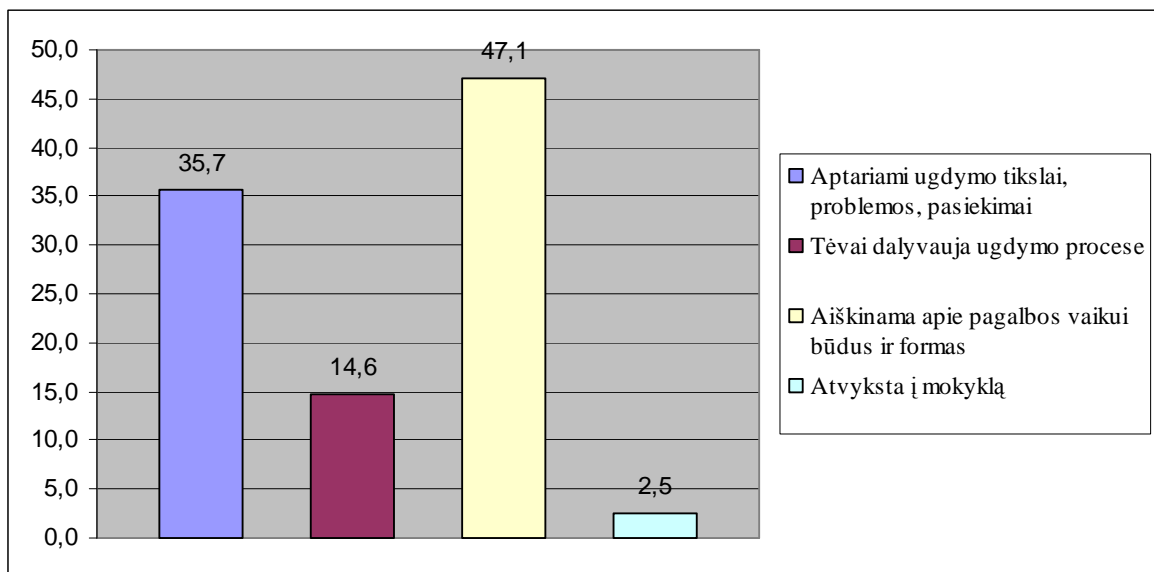
Pagalbą mokytojui ugdant specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių gali suteikti ir savivaldybių pedagoginė psichologinė tarnyba. Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti rajonų pedagoginių psichologinių tarnybų vaidmenį ugdant specialiųjų poreikių mokinius. Tarnyba įvertina vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius, teikia rekomendacijas, o tai yra didelė pagalba mokytojui, tėvams, vaikui. Pedagoginės psichologinės tarnybos atliekamos funkcijos matomos 17 paveiksle.

17 pav. PPT atliekamos funkcijos (proc.)

Beveik ketvirtadalis respondentų teigia, kad tarnyba nustato vaikų problemų esmę ir priežastis, taip pat konsultuoja mokytojus, organizuoja seminarus. Beveik dešimtadalis pedagogų pastebi, kad psichologinė pedagoginė tarnyba konsultuoja vaikus. Maža dalis respondentų nurodo, kad tarnyba teikia metodinę pagalbą mokyklų specialiojo ugdymo komisijoms, organizuoja seminarus. Savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos teikia pagalbą mokytojams, specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikams ir jų tėvams.

Nagrinėtoje literatūroje yra pabrėžiama mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo svarba ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus. Siekiama, kad pedagogai, specialistai ir tėvai būtų partneriai ugdymo procese, kuris atneštų naudą vaikui. Tėvams, auginantiems specialiųjų poreikių vaiką, iškyla daugybė problemų: kokios vaiko vystymosi galimybės, kaip elgtis su vaiku, kaip jam padėti. Bendradarbiavimas su pedagogais tėvams padėtų atsakyti į šiuos klausimus, o svarbiausia, vaikas gautų pilnavertę pagalbą mokykloje ir šeimoje. Buvo siekiama išsiaiškinti, kokiais būdais specialistai ir tėvai bendradarbiauja kaimo mokyklose (žr. 18 paveikslą).

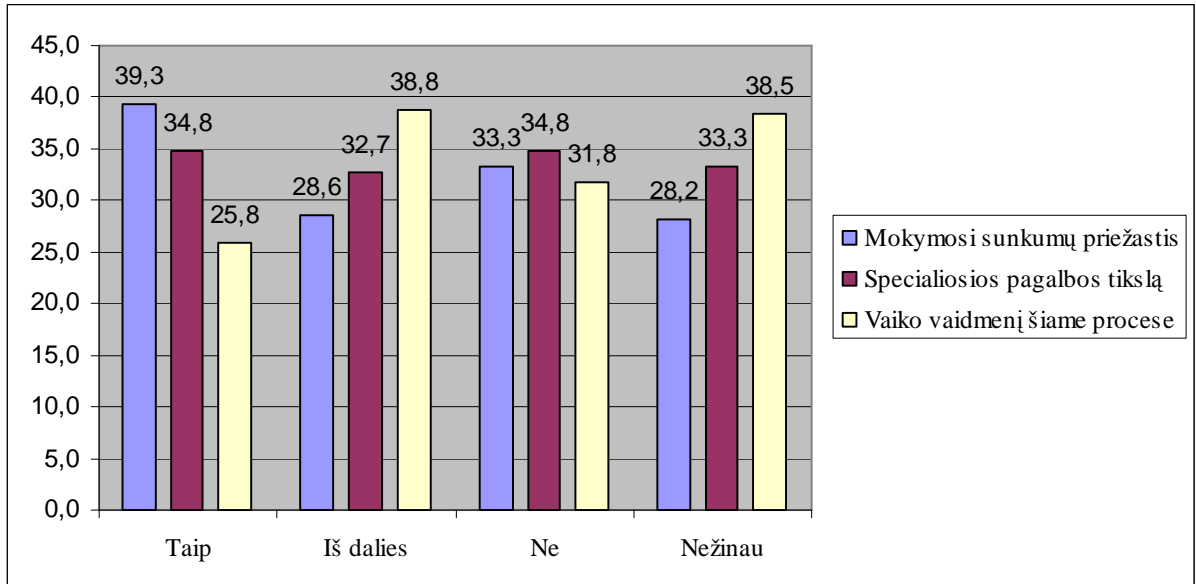
18 pav. Tėvų ir specialistų bendradarbiavimo būdai (proc.)

Net pusė respondentų pažymėjo, kad kalbasi su tėvais apie pagalbos vaikui būdus ir formas. Daugiau kaip trečdalis tėvų gauna informaciją apie ugdymo tikslus, problemas, pasiekimus. Tik daugiau kaip dešimtadalis tėvų dalyvauja ugdymo procese. Verčia susimąstyti tas faktas, kad tik keli procentai tėvų lankosi mokykloje.

Specialistai ir tėvai kalbasi apie pagalbos vaikui būdus, priemones, kitaip tariant, formalus bendradarbiavimas vyksta, nes tai reglamentuojama švietimo dokumentuose. Tačiau praktinis bendradarbiavimas, tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą nepakankamas. Galima daryti prielaidą, kad tėvai vengia lankytis mokykloje, nes jų vaikai patiria mokymosi sunkumus. Apibendrinant gautus rezultatus pastebima, kad specialistų ir tėvų bendradarbiavimas nėra pakankamas.

Mokytojas turi priimti kiekvieną vaiką tokį, koks jis yra, padėti jam augti bei tobulėti. Vaikas, žinodamas, jog bus suprastas ir gerbiamas, jausis saugus, taps atviras, norės mokytis, siekti užsibrėžtų ugdymosi rezultatų. Taigi yra svarbu mokytojui gebėti

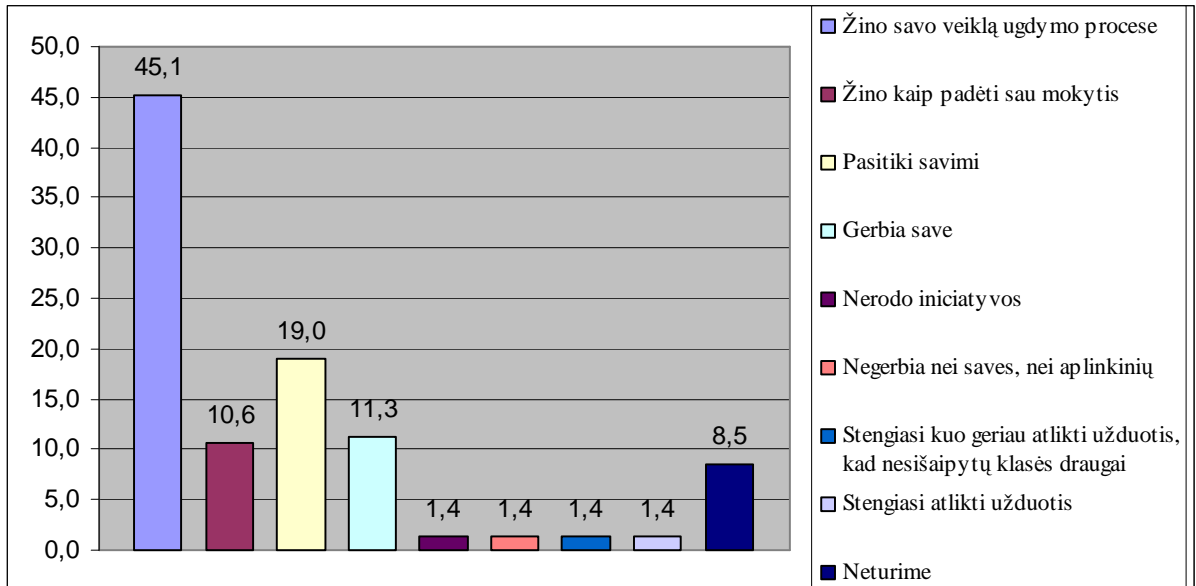
bendrauti ir bendradarbiauti su SUP mokiniu, palaikant jo mokymosi motyvaciją. Svarbu vaikui suteikti informacijos apie jo problemas, kad jis turėtų savo gebėjimus atitinkančius tikslus ir siekius. Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, kaip kaimo pradinė klasių mokiniai buvo įtraukti į specialiųjų poreikių pažinimo ir įvertinimo procesą (žr. 19 paveikslą).

19 pav. Vaiko įtraukimas į specialiųjų ugdymosi pažinimo ir įvertinimo procesą (proc.)

Analizuojant duomenis, matome, kad daugiausia respondentų atsakė, kad su vaikais buvo kalbėta apie mokymosi sunkumus, daugiau nei trečdalis pažymėjo, kad kalbėta apie specialiosios pagalbos tikslą, daugiau kaip ketvirtadalis mokinių žino savo vaidmenį ugdymo(si) procese. Labai panaši dalis respondentų pažymėjo, kad specialiųjų poreikių vaikas tai žino iš dalies ir su panašiu procentu vaikų apie tai nebuvo kalbėta. Galima teigti, kad vaiko įtraukimas į specialiųjų ugdymosi pažinimo ir įvertinimo procesą yra nepakankamas, kad specialistai vengia kalbėti su mokiniais apie jų problemas, nesuprasdami didžiulės šio proceso reikšmės.

Mokinys teigiamai vertins ugdymo procesą, jei supras savo vaidmenį jame, jei bus išklaudytas ir suprastas. Kai mokymosi rezultatai aptariami kartu su mokiniu, yra ugdomas jo pasitikėjimas savimi, keliama mokymosi motyvacija, kas labai svarbu ugdymo(si) procese. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti, kaip specialiųjų poreikių vaikas yra įtraukiamas į ugdymo(si) procesą (žr. 20 paveikslą).

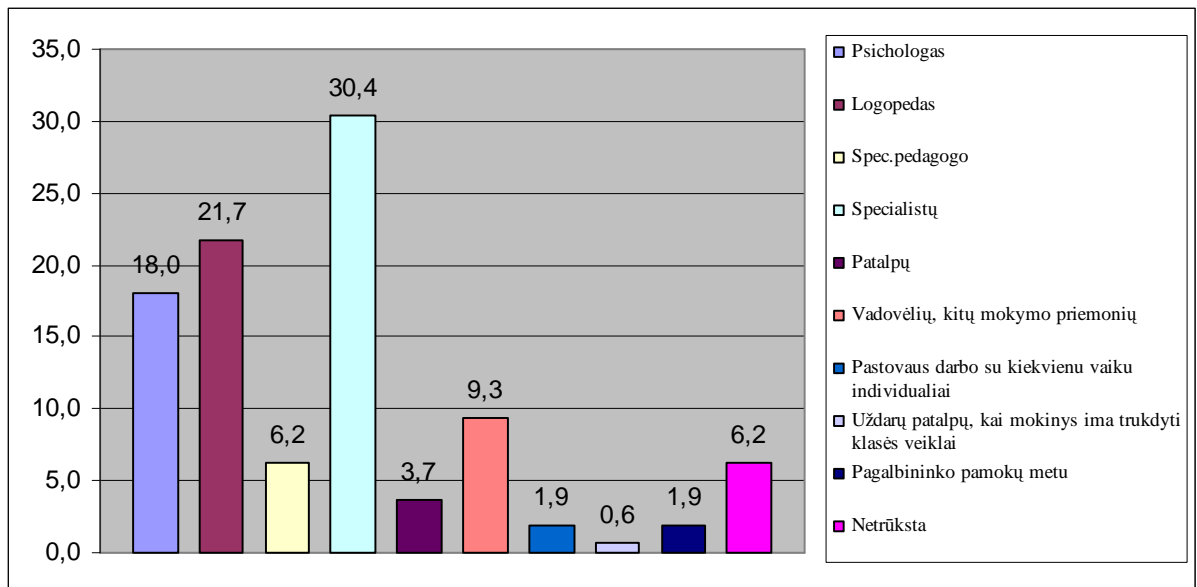

20 pav. Vaiko dalyvavimas ugdomajame procese (proc.)

Daugiau kaip pusė respondentų atsakė, kad mokinys žino savo veiklą ugdymo procese. Penktadalis mokytojų pažymėjo, kad mokiniai gerbia save, mažiau nei dešimtadalis žino, kaip padėti sau mokytis. Apžvelgus atsakymus, matoma, kad vaikai į ugdymo procesą įtraukiami nepakankamai, vaikams reikėtų suteikti daugiau žinių apie tai, kaip jie patys gali padėti sau mokytis, aktyviai dalyvauti ugdymo procese. Juk svarbu panaudoti ir vaiko stipriąsias puses.

Teorinėje dalyje buvo kalbėta apie mokinio įtraukimo į ugdymo procesą svarbą. Rengiamų konsultacijų, seminarų metu reikėtų pedagogams akcentuoti šio proceso svarbą, kviečiant nevengti juos tai daryti praktiškai. Tai būtų dar vienas žingsnis link kokybiškesnio specialiojo ugdymo.

Analizuojant specialiųjų ugdymo paslaugų teikimą kaimo mokyklose svarbu buvo išsiaiškinti, kokių specialiųjų ugdymo paslaugų, pedagogų nuomone, trūksta kaimo mokyklose (žr. 21 paveikslą).

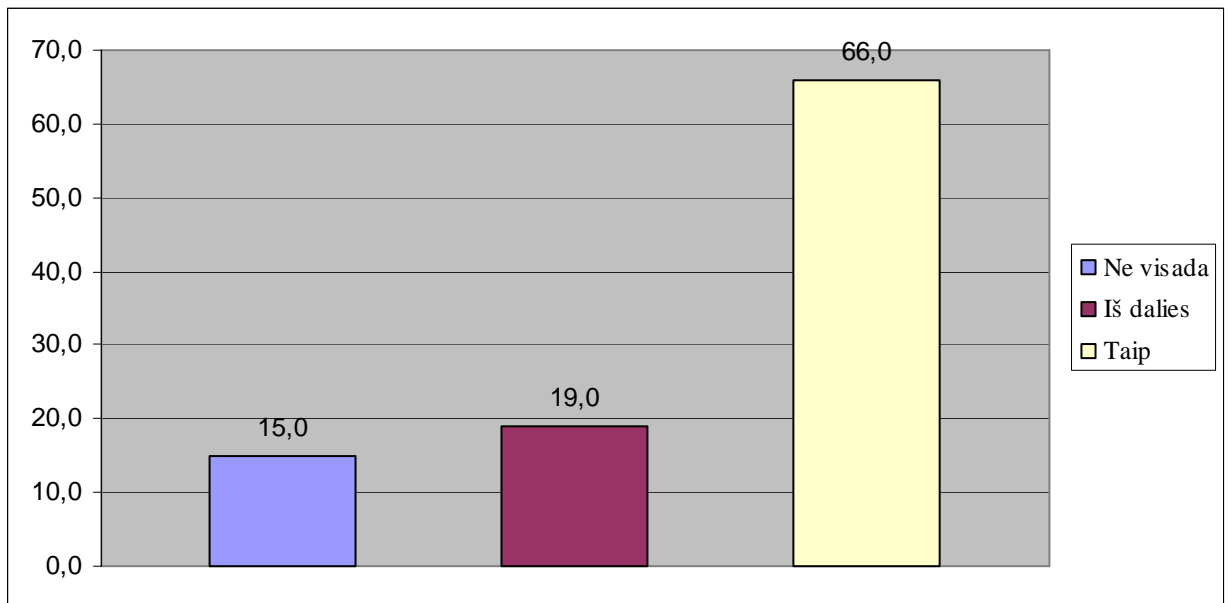

21. Paslaugos, kurių trūksta pradinėje kaimo mokykloje (proc.)

Trečdalis apklaustųjų nurodė, jog trūksta specialistų, penktadalis pasigenda logopedo paslaugų, mažiau nei penktadalis – mokyklos psichologo. Beveik dešimtadalis nurodė vadovėlių bei mokymo priemonių trūkumą.

Apibendrinant galima teigti, kad kaimo mokyklose trūksta specialistų, vadovėlių bei mokymo priemonių.

Anketa siekta sužinoti pedagogų požiūrį į integracijos procesą, specialiųjų ugdymo(si) paslaugų reikšmę specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokiniams (žr. 22 paveikslą).

22. pav. Specialiųjų ugdymosi paslaugų reikšmė ugdymo procesui (proc.)

Net du trečdaliai respondentų atsakė, kad teikiamos specialiosios paslaugos padeda specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikams, penktadalis pažymėjo, kad iš dalies tai yra naudinga ir mažiausiai respondentų mano, kad šias paslaugas teikti nėra tikslinga, jos nepadeda mokiniams.

Tyrimo rezultatai parodė, kad yra mokytojų, manančių, kad specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių integracija į bendrojo lavinimo mokyklas neduoda jokios naudos, bet didžioji dauguma mano, kad specialiosios ugdymo(si) paslaugos padeda mokiniams.

Atliktas tyrimas parodė sudėtingą kaimo mokyklų padėtį teikiant specialiojo ugdymo paslaugas. Mokytojai stokoja žinių apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ugdymą, sutrikimus, vaiko gebėjimų pažinimą, programų individualizavimą. Mokytojui sudėtinga darbą individualizuoti, nes reikia dirbti su keliomis klasėmis vienu metu.

Specialiojo ugdymo(si) paslaugos yra teikiamos, tačiau trūksta specialistų, mokymo priemonių, vadovėlių, skurdi mokyklų materialinė bazė. Nepakankamas specialistų, vaikų, tėvų bendradarbiavimas.

KLAUSIMYNAS MOKYTOJAMS

Gerb. Mokytojau, esu Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto specialiosios pedagogikos 2 kurso studentė Jolita Dabrišienė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas – ištirti specialiojo ugdymo teikimo ypatumus kaimo bendrojo lavinimo mokykloje.

Anketa yra anoniminė, Jūsų atsakymai bus panaudoti tik apibendrinimui rašant baigiamąjį magistro darbą. Prašau atsakyti į pateiktus klausimus. Pasirinkdami atsakymą ar kelis atsakymo variantus pažymėkite apibraudami arba pažymėdami kryželiu. Pasirinkę variantą „Kita“, įrašykite savo atsakymą.

Iš anksto dėkoju už bendradarbiavimą.

1. Jūsų pedagoginė kvalifikacija:

- Pradinių klasių mokytojas
- Mokytojas dalykininkas

2. Jūsų kvalifikacinė kategorija:

- Mokytojas
- Vyresnysis mokytojas
- Mokytojas metodininkas
- Mokytojas ekspertas

3. Kas yra, Jūsų nuomone, specialiųjų ugdymosi poreikių mokinys?

.....

.....

.....

4. Kiek turite klasėje specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių?

.....

- Neturiu

5. Su kokių sutrikimų turinčiais mokiniais daugiausia teko dirbti?

- Intelektų sutrikimai
- Emocijų ir elgesio sutrikimai
- Kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijų sutrikimai
- Klausos sutrikimai
- Regos sutrikimai
- Judesio ir padėties sutrikimai
- Somatiniai bei neurologiniai sutrikimai
- Specifinės mokymosi negalės
- Kompleksiniai sutrikimai

6. Pažymėkite specialistus, kurie dirba Jūsų mokykloje:

- Specialusis pedagogas
- Logopedas
- Psichologas
- Kinezioterapeutas
- Kiti.....

7. Kaip Jūsų klasės specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdyme dalyvauja specialusis pedagogas?

- Nustato specialiuosius ugdymosi poreikius
- Numato artimuosius ir tolimuosius darbo su moksleivių tikslus
- Padeda individualizuoti, modifikuoti, adaptuoti programas
- Veda individualias pratybas
- Veda grupines pratybas
- Padeda įsisavinti sunkią mokomąją medžiagą
- Sudaro individualias programas sutrikusiai funkcijai lavinti
- Sudaro individualias programas buitiniams bei socialiniams įgūdžiams lavinti
- Padeda specialiųjų poreikių mokiniui adaptuotis klasėje, skatina jo bendravimą su bendraamžiais
- Pagalba neteikiama
- Kita.....

8. Kokią pagalbą Jūsų klasės specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams teikia logopedas?

- Įvertina mokinio kalbėjimą, kalbą
- Nustato specialiuosius ugdymosi poreikius
- Numato artimuosius ir tolimuosius darbo tikslus ir sudaro komunikacijos sutrikimų šalinimo programas
- Veda individualias pratybas
- Veda grupines pratybas
- Pagalba neteikiama
- Kita.....

9. Kokią pagalbą teikia mokykloje dirbantis psichologas:

- Individualiai konsultuoja mokinius
- Individualiai konsultuoja tėvus
- Individualiai konsultuoja mokytojus
- Veda mokiniams pratybas, kuriose plėtojami socialiniai gebėjimai
- Atlieka tyrimus, padedančius planuoti ugdymą
- Vykdo švietėjišką veiklą mokyklos bendruomenėje
- Pagalba neteikiama
- Kita.....

10. Ar turite mokykloje patalpą, tinkančią specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų individualiam ugdymui ar darbui su grupe?

- Taip
- Ne
- Kita.....

11. Ar Jums pakanka turimų žinių apie specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymą?

- Taip
- Dalinai
- Ne

12. Jūsų manymu, kurias iš šių ugdymo funkcijų Jūs gebate geriausiai atlikti:

- Įvertinti ugdytinių specialiuosius ugdymosi poreikius
- Ugdyti regėjimo, klausos, intelekto sutrikimų turintį vaiką
- Ugdyti mokinius pagal modifikuotą, adaptuotą ugdymo programą
- Taikyti specialiojo ugdymo principus, formas, metodus
- Specialiųjų poreikių vaikų ugdymą diferencijuoti, individualizuoti
- Kita.....

13. Specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams ugdymo programas modifikuoju, adaptuoju, individualizuoju:

- Savarankiškai
- Konsultuojuosi su specialiuoju pedagogu
- Sudarinėju tik padedant specialiajam pedagogui
- Vengiu tai daryti, nes trūksta žinių
- Vengiu tai daryti, nes manau, kad tai nereikalinga
- Neteko sudarinėti
- Kita.....

14. Kokiais būdais stengiatės padėti specialiųjų poreikių turintiems mokiniams įsisavinti mokomąją medžiagą?

- Parenkate tinkamą mokymo medžiagą
- Parenkate ugdymo metodus
- Naudojate įvairias mokymo priemones
- Papildomai aiškinate klasėje
- Individualiai dirbate po pamokų
- Skiriate daugiau užduočių namuose
- Naudojatės mokytojo padėjėjo paslaugomis
- Kita.....

15. Kur gaunate informacijos apie specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymą?

- Kvalifikacijos kėlimo kursuose
- Mokykloje vykstančiuose seminaruose
- Specialiojo ugdymo komisijos narių susitikimuose
- Mokyklos specialistų (psichologo, spec. pedagogo, logopedo) konsultacijose
- Pati ieškau informacijos

16. Kokios problemos iškyla integruotai ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius:

- Tėvai nepakankamai dalyvauja padedant savo vaikui mokytis
- Trūksta specialistų mokykloje
- Pasigendu specialistų pagalbos
- Stokoju žinių apie specialųjį ugdymą
- Pedagoginės patirties stoka
- Vadovėlių trūkumas
- Nepakanka mokymo priemonių
- Trūksta kompensacinės mokymo technikos
- Nepakankamai pritaikyta ugdomoji aplinka
- Neturiu problemų
- Kita.....

17. Kaip dalyvaujate mokyklos specialiojo ugdymo komisijos veikloje?

- Esu SUK narys
- Kartais dalyvauju SUK posėdžiuose kaip kviestinis narys
- Kita.....

18. Kaip Jūsų mokykloje vyksta mokytojo ir specialistų bendradarbiavimas?

- Specialistai išsako savo požiūrį į problemą, suderinami ugdymo tikslai, metodai
- Specialistai numato kiekvieno ugdymo proceso dalyvio individualią veiklą
- Reguliariai aptaria specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymosi pasiekimus ir problemas
- Nusprendžia kiek laiko bus skiriama ugdymo tikslui pasiekti
- Numato tėvų pareigas ir atsakomybę
- Numato kaip bus vertinamas rezultatas, kas bus daroma nesėkmės atveju
- Bendradarbiavimas nevyksta
- Kita.....

19. Kokias funkcijas atlieka Jūsų rajono pedagoginė psichologinė tarnyba :

- Nustato vaikų pedagoginės ir psichologinės problemos esmę, jos priežastis
- Numato problemos sprendimo būdus
- Konsultuoja ugdytinius
- Konsultuoja tėvus
- Konsultuoja mokytojus
- Organizuoja seminarus, praktikumus psichologijos ir specialiojo ugdymo klausimais
- Teikia metodinę pagalbą SUK

20. Kaip vyksta bendradarbiavimas tarp pedagogų ir tėvų?

- Aptariami ugdymo tikslai, problemos, pasiekimai
- Tėvai dalyvauja ugdymo procese
- Aiškinama apie pagalbos vaikui būdus ir formas
- Atvyksta į mokyklą
- Kita.....

21. Ar su Jūsų klasės specialiųjų ugdymosi poreikių vaiku specialistai kalbėjo apie :

	Taip	Iš dalies	Ne	Nežinau
Mokymosi sunkumų priežastis				
Specialiosios pagalbos tikslą				
Vaiko vaidmenį šiame procese				

22. Jūsų klasės specialiųjų poreikių mokinys:

- Žino savo veiklą ugdymo procese
- Žino kaip padėti sau mokytis
- Pasitiki savimi
- Gerbia save
- Kita.....
- Organizuoja seminarus, praktikumus psichologijos ir specialiojo ugdymo klausimais
- Teikia metodinę pagalbą SUK

23. Kaip manote, kokių paslaugų specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams trūksta Jūsų mokykloje?

.....

.....

.....

.....

.....

24. Kaip manote, ar teikiamos paslaugos specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams padeda integruotis į ugdomąjį procesą?

.....

.....

.....

Ačiū už nuoširdžius atsakymus